

MACKEPRANG OG NORVIN

HOLCKENHAVN

ILO'SKE BOGHANDELS FORLAG. ODENSE

2.

FYENS HISTORISKE HERREGAARDE

UDGIVNE AF

WILLIAM NORVIN OG EILER NYSTRØM

III

MACKEPRANG OG NORVIN

HOLCKENHAVN

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

MCMXI

HOLCKENHAVN

M. MACKEPRANG

GAARDENS BYGNINGSHISTORIE

WILLIAM NORVIN

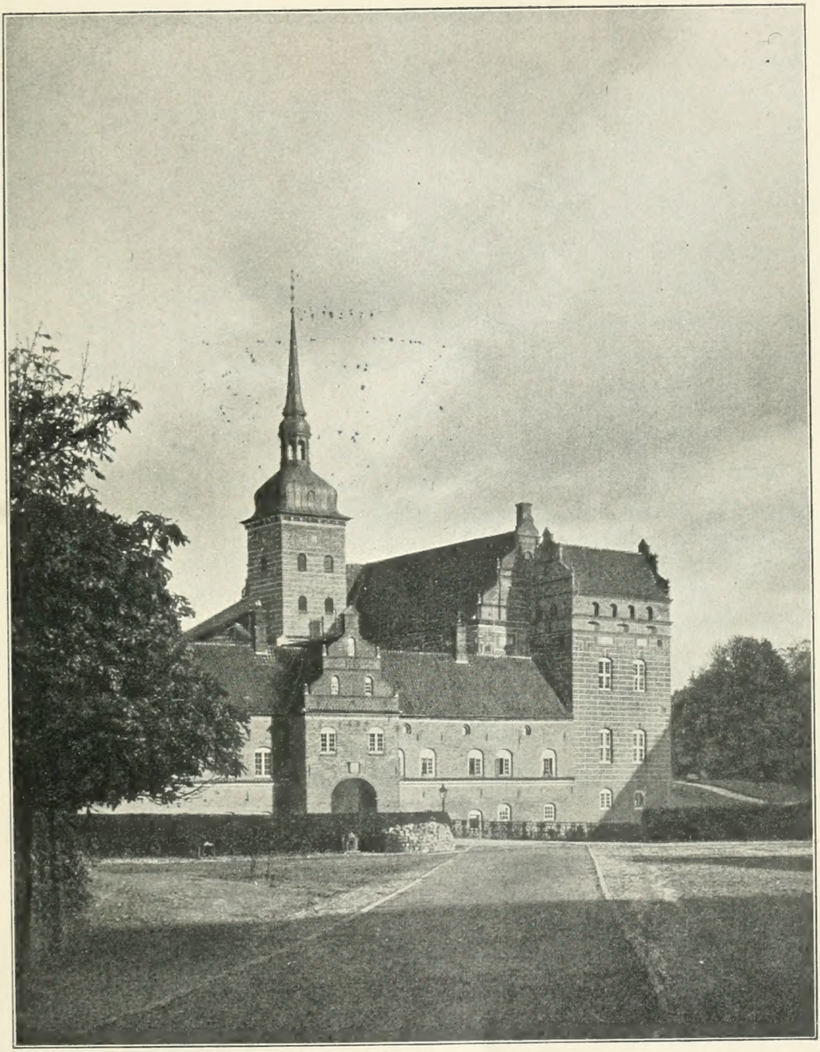
EJERE OG BESIDDERE

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

MCMXI

MILO'SKE BOGTRYKKERI - ODENSE

HOLCKENHAVN

UDGIVERNES FORORD.

Med det foreliggende tredje Hefte afsluttes „Fyens historiske Herregaarde“. Foretagendet har til Trods for en rundelig videnskabelig Understøttelse og udstrakt Offervillighed fra de paagældende Gaardes Ejere ikke kunnet svare Regning, og Forlaget har derfor ikke ment at turde paatage sig det pekuniære Ansvar for en Fortsættelse. Udgiverne har paa sin Side ikke troet at burde slaa af paa Fordringerne om et solidt Udstyr eller komme Læseverdenen i Møde med let underholdende Hefter, der i en kort og knap Form forelagde Publikum almindelig kendte Træk og Begivenheder uden at bringe nyt af Betydning eller grundig gøre Rede for de forskellige Herregaardes Bygningsforhold og Ejere i Tidens Løb; thi derved vilde hele Foretagendets oprindelige Princip forrykkes. Trods Anerkendelse fra mange Sider er man derfor med tungt Hjerte skredet til Afslutningen af et Værk, til hvilket der baade fra Forlagets og Udgivernes Side var knyttet Forventninger, som desværre er bristet, og Udgiverne maa udtale en levende Beklagelse af, at den historisk interesserede Læsekreds i Virkeligheden er saa lille herhjemme.

Til den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse retter vi en erkendtlig og ærbødig Tak for den Understøttelse, vi har oppebaaret til alle de tre udkomne Hefter, ligesom det er os en kær Pligt at meddele, at det righoldige Billedstof i det foreliggende Hefte af Velvilje for Foretagendet er bekostet af Hr. Lensbaron Chr. Holck.

WILLIAM NORVIN. *EILER NYSTRØM.*

Indhold.

I

GAARDENS BYGNINGSHISTORIE

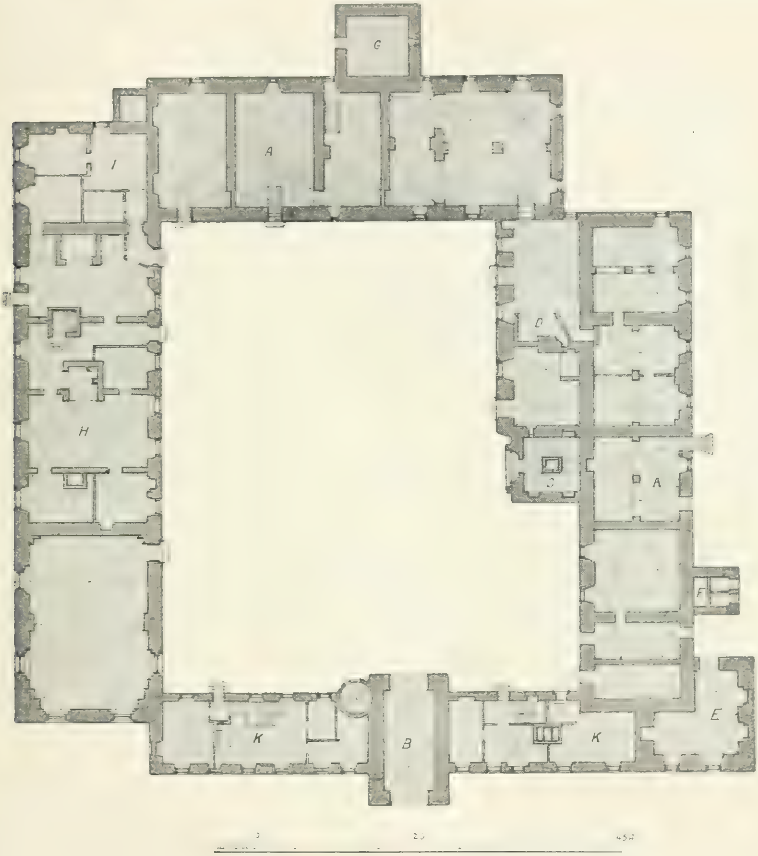
AF M. MACKEPRANG

En af Klokkerne i det store Taarn, der hæver sig over Holckenhavns Østfløj, bærer Aarstallet 1581, paa en anden læses det gode, gamle Klokkesprog: VERBVM DOMINI MANET IN ÆTERNVM ANNO 1582 — Herrens Ord bliver evindeligt. Aar 1582. Dengang maa det altsaa antages, at Jacob Ulfeldt har faaet det nye Hus under Tag, der skulde afløse Slægtens gamle Hjem Kogsbølle, af hvilket der endnu ses svage Spor i Landsbyen af samme Navn. Og da han vel sagtens selv har villet haft Haand i Hanke med Værket, er Byggearbejdet næppe bleven paabegyndt, før han den 1. Januar 1579 vendte tilbage fra sin skæbnesvangre Ruslandsfærd. Saa meget er i hvert Fald sikkert, at i 1585 stod Bygningen færdig. Fortalen til en lille Danmarkskrønike, han efter at være falden i Unaade hos Frederik II. udarbejdede i sine mange ledige Stunder, er nemlig dateret Ulfeldtsholm den 1. September 1585. Ligesom saa mange af Tidens talrige Nybygninger fik den nye Gaard, der rejste sig tæt syd for Nyborg ved Vindinge Aas brede Udløb i Storebelt, et nyt Navn. Det middelalderlige Kogsbølle, der mindede om den Tid, da „Herregaarden" endnu kun var Landsbyens „Hovedgaard" med Del i den fælles Bymark, erstattedes med Slægtsnavnet knyttet til en Endelse, som aabenbart dengang har været stærkt paa Mode, uden at man just altid har taget det saa nøje med Ordets egentlige Betydning. Hverken Herlufsholm eller Rantzausholm (Brahetrolleborg) ligger paa en Holm ligesaalidt som Holckenhavn.

En stor og anseelig Gaard har det gamle Ulfeldtsholm været, omend ulige mindre end den nuværende. Thi hvor helstøbt end denne ved første Øjekast kan synes, er den dog ikke færre end tre Ejeres Værk. Selve Bygningen viser os hurtig dette, og det er saa heldigt, at ikke blot Stenene taler, men at vi ogsaa ad anden Vej faar Bekræftelse paa det, man læser ud af Murværket. I den Jordebog, Jacob Ulfeldt 1588 lod forfatte over sine tre Hovedgaarde, Ulfeldtsholm, Selsø og Bavelse, med deres Tilliggende, og som endnu opbevares i Holckenhavns Godsarkiv, har han ogsaa ladet Adelhusene afmale. Maa det nu indrømmes, at „Skildrerens" gode Villie absolut har været større end hans kunstneriske Ævne, har disse naive Smaabilleder med al deres ophøjede Ringeagt for Perspektivens indviklede Love dog en ikke ringe Betydning som arkitekturhistoriske Dokumenter, da de i det hele og store synes at gengive Forbilledet med megen Nøjagtighed.

Den hyppigst forekommende Type for den sent-middelalderlige faste Adelsborg har været det enkelte Hus med simpelt firsidet Grundplan, en Form, der endnu møder os i flere af de Gaarde, der rejste sig i Tiden nærmest efter Grevens Fejde, og for hvilke man har udfundet Navnet Herreborge. Borreby, Hesselagergaard og Nakkebølle kan nævnes som de mest bekendte Exempler herpaa, og ogsaa Jacob Ulfeldts to andre Nybygninger, Selsø og Bavelse, har hørt til denne Type. Men jævnsides hermed møder vi ogsaa et rigere Anlæg, den firfløjede eller rettere trefløjede Gaard, idet den fjerde Fløj som oftest kun dannes af en lav Vægtergang. Spøttrup kan her tjene som et middelalderligt Exempel; ved Overgangen fra Middelalder til Renæssance staar Peder Oxes stolte Gisselfeld. Ulfeldtsholms Bygherre gik en Mellemvej, hvad enten dette nu skete med velberaad Hu, eller Grunden alene maa søges i økonomiske Vanskeligheder. Som Jordebogens her gengivne Billede viser, bestod Gaarden nemlig fra første Færd alene af to i en ret Vinkel stillede Fløje (paa Planen mærkede A), der dog ikke var helt sammenbyggede. Husene lukkede for Gaardspladsens nordre og østre Side, mod Vest og Syd var denne derimod aaben og

blot afsondret fra Omgivelserne ved en vandfyldt Grav. Denne, der endnu er bevaret omend delvis tilkastet, veg mod Nord saa langt ud fra Bygningen, at der her blev Plads til en Urtehave. Over Vinde-

1. Grundplan af Kælderetagen.

broen, hvis Længde i en ganske vist tre Menneskealdre yngre Synsforretning angives til 10 Favne, og som flankeredes af nogle kuriøse, pagodelignende Hundehuse, der i endnu pragtfuldere Former genfindes paa Billedet af Selsø, kom man ind i Borggaarden gennem et stateligt

Porthus (Planens B). Dets svungne Renæssancegavle var leddelte ved balusterformede Pilastre, og Billedet viser os dem udstyret med talrige Smaaspir med Fløjstænger. Her kan man sikkert stole paa, at de virkelige Forhold er naturtro gengivne, thi Tiden elskede med overdaadig Haand at strø slige Smaaspir udover Bygningen, overalt hvor de blot nogenlunde kunde hænge fast. Jordebogen har forsynet selve Hovedbygningen med en 16—17 Stykker, men dette er for intet at regne mod, hvad man ellers kunde naa. Paa den fynske Herregaard Sandholt fandtes der saaledes ikke færre end et halvt Hundrede, og hvor megen Pris man satte paa dem, fremgaar noksom af, at da Ellen Marsvin havde ladet Spirene og Fløjene nedtage, blev hun ved en Herredagsdom dømt til en Bøde paa ikke mindre end 2000 Rdlr., fordi hun ved denne sin Færd havde krænket Slægtens Ære.

Bortset fra Graven, der paa de Tider var et ligesaa nødvendigt Tilbehør til en Adelsgaard, som det „ærlig og velbyrdig", der knyttedes til Ejerens Navn, spillede det fortifikatoriske tilsyneladende ingen Rolle i Anlægget. Vægterloftet med dets Skytteglugger og Skoldehuller, som vi møder paa en Række noget ældre Herregaarde, mangler ganske her, og medens det øvre Stokværk paa disse Bygninger krager noget ud over det nedre, ligger de kun godt en Alen (26 Tommer) tykke Mure her i samme Plan. Man havde aabenbart faaet Grevefejdens Rædsler tilstrækkelig paa Afstand. De store, anseelige Huse var paa to Stokværk med fladbuede Vinduer; under dem begge findes rummelige Kældere overhvælvede med Tøndehvælvinger, adskilte ved murede Piller, firkantede i Østfløjen, delvis runde i Nordfløjen. Bortset fra Bygningernes Kvaderstenssokkel var Materialet baade til Mure og Prydled helt igennem Tegl, noget mindre end Middelalderens Munkesten, men betydelig større end de i vore Dage brugelige. Ganske ejendommelig er Behandlingen af Murfladerne. Ved smalle, forsænkede Baand er disse nemlig delt i store Kvadere, regelmæssig firkantede undtagen foroven, hvor de som en Slags misforstaaet Mæanderfrise omgiver en Række flade, firkantede Murblændinger. Øverst løb en

hvidkalket Frise med Smaaknægte af brændt Tegl, og en med Vingetegl afdækket Tandsnitsgesims markerede Skællet mellem første og andet Stokværk. At Blændingerne og de fordybede Baand, der nu staar pudsede, ogsaa oprindelig har været pudsede og hvidtede, saaledes som man saa ofte ser det paa vore Landsbykirketaarnes Gavle, er forstaaeligt nok, var i Virkeligheden ogsaa ganske nødvendigt, da de er saa flade, at de uden dette Hjælpemiddel ikke ret vilde syne.

2. Nordfløjen set fra Borgegaarden. 1909.

Ganske besynderligt er det derimod, at „Kvaderne“ ikke har staaet med Stenens naturlige Farve, men været malede. Og dog er dette Tilfældet, hvad man kan overbevise sig om paa et Par Steder, hvor lidt yngre Tilbygninger har lagt sig skærmende udenom det gamle Murværk. Selve Murfladen er her malet rødbrun og atter afdelt med hvide Fuger. Hvad Hensigten har været hermed, er ikke let at raade, men den samme besynderlige Skik træffes forøvrig paa flere andre af Renæssancens Herregaarde og Købstadbygninger, og muligt er det jo, at den

blot har skullet skjule forskelligtfarvede Sten og Syndernes Mangfoldighed. Thi unægtelig staar Datidens Murværk, hvad Fugning og anden teknisk Behandling angaar, ingenlunde paa Højde med det, Middelalderen kunde præstere. Ret enestaaende er derimod Murenes Kvaderinddeling. Hvis man kan stole paa Jordebogens Afbildninger, har Hovedbygningerne paa Selsø og Bavelse været behandlet paa samme Maade, men ellers kendes dette kuriøse Dekorationssæt kun fra ganske enkelte Bygværker, f. Eks. Taarnet paa Aalum Kirke ved Randers og først og fremmest da fra den nærliggende Herregaard Juelskov.

Om Rumfordelingen paa det ældste Ulfeldtsholm ved vi intet sikkert. Antagelig har dog alt dengang hele det østre Hus' øverste Stokværk været optaget af den mægtige Dansesal, medens den nordre Fløj var det egentlige dagligdags Vaaningshus. Midt paa dettes mod Borggaarden vendende Side, hvor den nuværende Hovedtrappe breder sig, knejsede et nu forsvundet rundt Trappetaarn, paa hvilket Hovedindgangsdøren sad, og ad hvis Vindeltrappe man gik op til øvre Stokværk. Thi først et Hundrede Aar senere naaede vore Dages „velske" Trapper til Danmark fra deres italienske Hjemland, og først da lærte man at lægge Trapperummet inde i Bygningen. Bortset fra Løntrapper, der kunde anbringes i selve Murtykkelsen, hvor denne var tilstrækkelig svær, havde man i Renæssancen ingen anden Forbindelse mellem de enkelte Etager end de paaklistrede Taarne med deres smalle Vindeltrapper, saaledes som vi endnu kender dem fra Christian IV.s Pragtbygninger, Rosenborg og Frederiksborg. En streng og umagelig Vej har det været for de ærlige og velbyrdige Mænd og endnu mere for deres Fruer og Jomfruer, tilmed naar en tyrannisk Mode øgede deres naturlige Førlighed med kolossale Hoftepuder og omfangsrige Nederdele.

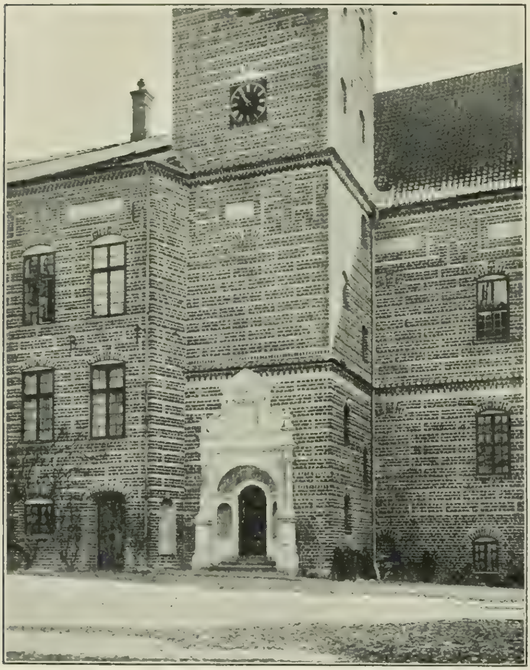
Som alt bemærket stødte de to Fløje fra første Færd ikke sammen; mellem dem var der et aabent Rum paa et Par Spærfags Bredde. Her laa et firkantet Taarn, der dels maa have tjent som Trappetaarn for Østfløjen, dels dannede en Slags Bro mellem Bygningerne. Det er forlængst nedrevet, men dets Gavl ses paa Jordebogens Billede

inderst i Krogen til højre, og ved Gravning i vore Dage er man stødt paa dets Fundamenter.

Begge Fløje havde svungne Renæssancegavle, men disse var udstyret paa forskellig Vis paa de to Huse. Paa dem begge var de ganske vist tværdelte ved Rækker af vandrette, karnisformede Murbaand, men medens det nordre Hus' Gavl forøvrig kun havde en lignende Kvadring som paa selve Murene, havde Østfløjens Gavle en langt rigere Udsmykning, bestaaende af to Rækker balusterformede, over hinanden stillede Halvsøjler eller Pilastre paa høje Postamenter. Bortset fra de svungne Gavlkamme havde den nordre af disse Gavle i det hele og store holdt sig urørt til vore Dage, og af den søndre var en Del i Behold bag en senere Tilbygning. Ogsaa den ene af Nordhusets Gavle stod velbevaret, hvorimod den anden — den østre — ved en urigtig Istandsættelse for en Menneskealder siden er bleven ommuret i Lighed med sin Nabogavl paa det tilstødende Hus. Forlængst forsvundne er derimod de Smaakviste, som paa Billedet skyder sig opover Bygningens Tag. Dette er i Originalen gengivet med rød Farve, har altsaa været teglhængt, hvad enten Materialet nu har bestaaet af de middelalderlige „Munke" og „Nonner" eller de netop dengang opdukkende nymodens Vingetegl.

Jacob Ulfeldts Gaard blev ikke længe staaende urørt i den Skikkelse, vi kender fra Jordebogens 1588 malede Billede. Muligvis har han allerede selv før sin Død (1593) givet den nogle af de Tilbygninger, vi i det følgende skal stifte Bekendtskab med, sandsynligere er det dog, at de alle skyldes hans ældste Søn, den senere Rigskansler Jacob Jacobsen Ulfeldt, saaledes som det i det mindste ved en af dem sikkert vides at være Tilfældet. Midt paa Østfløjen rejstes der et mægtigt, firkantet Taarn (C), Klokketaarnet, som det kaldes i senere Synsforretninger, hvis op over Tagskægget ragende Mure afsluttedes med en kraftig, lidt udkragende Rundbuefrise, medens den sædvanlige

teglhængte Gesims dannede Skæl mellem første og andet Stokværk. Dets blytækte Spir blev nedtaget o. 1800, men vi kender det fra et paa Holckenhavn opbevaret Maleri fra Midten af 18. Aarhundrede, der giver os et anskueligt Billede af Gaarden, som den saa ud i sin Velmagts Dage (Fig. 16). Dets Underdel var formet som en noget indsvejet, firsidet Pyramide, der med en aaben Lanterne gik over i en slank Top; i det hele og store har det altsaa været i høj Grad beslægtet med Spiret paa St. Knuds Kirke i Odense. Den rundbuede, endnu bevarede Indgangsdør omsluttedes af en Portal med svungne, murede Led, afdækket foroven med en Trekant og flankeret af murede, balusterformede Halvsøjler paa høje Postamenter. De skraa Karmsider har store, rundbuede Nischer, i hvilke man ved Gaardens sidste Restauration fandt Spor af en desværre ganske ødelagt Dekoration. Det store Taarn tjente naturligvis som Trappetaarn til Dansesalen, og samtidig eller rettere lidt senere blev der ogsaa skabt en mere bekvem Forbindelse mellem de to Fløje end den ældre. Op mod Riddersalsfløjens nordre Halvdel fra det store Taarn og hen til den anden Fløj lagdes der nemlig en Tilbygning paa ialt 4 Vinduesfag (D). Nu er den samlet under et Tag med Hoved-

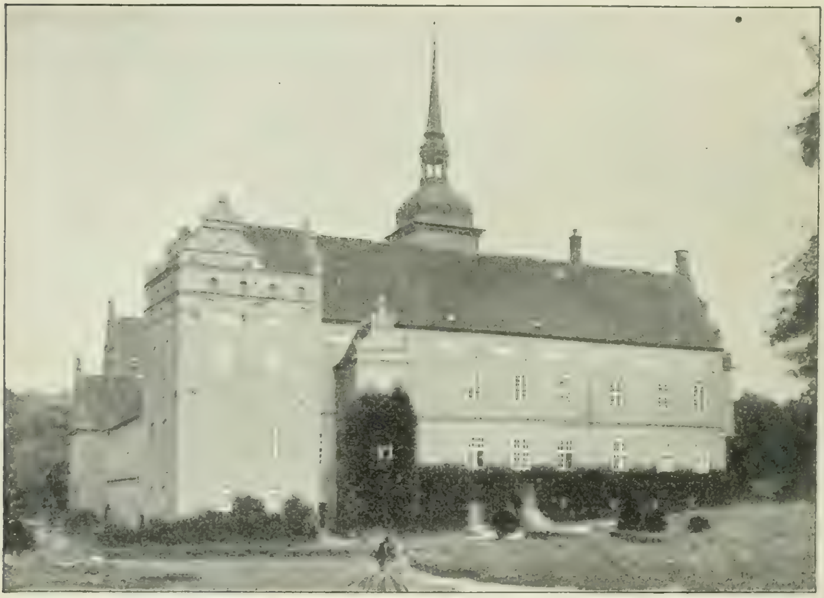
3. Østfløjen med Taarnet. 1910.

bygningen, hvad der giver den et noget tungt og klodset Udseende, men oprindelig har dens Ydre været meget malerisk, idet Taget var opløst i tre selvstændige Kviste. Disse tre „Udbygninger“ omtales endnu i en Synsforretning fra 1777, og paa Maleriet fra 18. Aarh. ses deres svungne Gavle tydelig over Portfløjens lave Tag. Ligesom de ældre Bygninger er Forbindelsesbygningen paa to Stokværk, men muligvis paa Grund af Terrænets Stigning ligger Vinduerne i en noget anden Højde. Indvendig er ikke blot Kælderen, men ogsaa Stuen dækket med en Slags Tøndehvælving. Ydermuren savner den omløbende Gesims, hvorimod den gængse Kvadring findes, men dennes „Fuger“ flugter ikke med Taarnets, hvis Ydermure staar fuldt udførte med Gesims og Kvadring over Tilbygningens Loft og i dens Kælder. De to Bygninger kan altsaa ikke være samtidige, og Taarnet er absolut opført tidligere end Forbindelsesbygningen, ikke som det jævnlig anføres først under Ellen Marsvin. Herimod taler ogsaa hele Behandlingen af dets Ydre samt den ganske vist negative Omstændighed, at det ikke bærer Fru Ellens Navneziffer, der ellers møder os selv paa de mest ubetydelige Sager fra hendes Tid. Om Forbindelsesbygningen er der ingen Tvivl. Paa dens Mure læses i svære Jernbogstaver I W B B — Jacob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus. Da disses Bryllup stod 1599, og Gaarden 1616 gik ud af Slægtens Eje, maa Opførelsestiden altsaa falde i de mellemliggende Aar, medens Taarnet vel næppe kan være ældre end 1597; først i dette Aar vendte Jacob Ulfeldt nemlig for Alvor Udlandet Ryggen og slog sig til Ro i Danmark efter sit vidtomflakkende Rejseliv.

Medens begge disse Nybygninger let lader sig forklare ud fra praktiske og æstetiske, maaske ogsaa fra psykologiske Bevæggrunde, saavist som det store Taarn maatte kunne ses viden om og højlydt forkynde sin Bygherres Ry, er det ulige vanskeligere at tyde en tredie Tilbygning, det undersætsige Taarn, der lægger sig i en Vinkel udenom Østfløjens sydøstre Hjørne (E). Dette Karnaptaarn, der har tre svejede Gavle, er baade nu og paa Billedet fra 18. Aarh. dækket med almin-

delige Saddeltage; det er derfor ret gaadefuldt, naar det i en Synsforretning fra 1777 siges, at „det præsenterer sig imod Ladegaarden som et Taarn med flak Overdel og 2de Gavle“. Taarnet har hvælvede Kældere og to Stokværker, af hvilke det øverste oprindelig ogsaa har været bestemt til at overhvælves. Paa Murene ses nemlig endnu tydelige Ansætninger til Hvælvinger, men da der saavel over

4. Holckenhavn efter Restaurationen. Set fra Sydøst.

som under dem findes en ikke meget yngre Dekoration, er det usandsynligt, at Hvælvingen nogensinde er bleven opført. Medens de to Hovedstokværk har de almindelige, store, fladbuede Vinduer, er der i Loftsetagen øverst fladbuede Glugger med False og under dem en Række smaa, skydeskaarlignende Aabninger med stærkt udadskraanende Sider, 2 mod Nord, 3 mod Øst og Syd og 1 mod Vest. Selv om det fra senere Inventarer vides, at der har været ikke faa Vaaben paa

Gaarden, maaske endogsaa Kanoner — „20 store Skydhager foruden Laase“ — er det dog vist saare tvivlsomt, hvorvidt man skal tillægge disse sidste, meget lavtsiddende Aabninger nogen reel Betydning som Forsvarsforanstaltninger. Snarest maa de vel betragtes som et Rudiment, et overgemt Minde om Fortidens Byggesæt, der virker saa meget mere besynderligt, som der jo ikke ved Gaardens oprindelige Anlæg er taget synderlig Hensyn til Forsvaret. Thi at Taarnet ikke hører med til

5. Nordfløjen, set fra Haven. 1906.

den ældre Jacob Ulfeldts Bygninger fremgaar noksom af, at Rester af Østfløjens gamle Sydgavl er gemt bag Taarnet, der jo heller ikke ses paa Jordebogsbilledet. Paa den anden Side viser hele dets Ydre med de kvadrede Mure, at det maa være opført af Sønnen. Til ham maa man af samme Grund vel ogsaa henføre tre senere tilbyggede smaa Karnaptaarne paa Østfløjens Sydside, af hvilke nu kun det søndre er i Behold (F). Muligvis har han ogsaa bygget det store, firkantede Karnaptaarn (G), der fra Nordfløjen skyder sig ud i Haven, og i hvert Fald ikke er opført i ét med Fløjen.

Der er noget vist tilfældigt og lunefuldt over den yngre Jacob Ulfeldts Nybygninger; de har gjort den gamle Gaard mere malerisk, men samtidig har de unægtelig ogsaa paa væsenlige Punkter udvisket det oprindelige Anlæg. Nej, da var der ulige mere Plan og Beregning over hans Efterfølgers Byggeforetagender.

I 1616 solgte Rigskansleren Ulfeldtsholm til Fru Ellen Marsvin, som da lige var bleven Christian IV.s Svigermoder og aabenbart ypperlig har forstaaet at udnytte sin nye Position til netop i disse Aar at foretage de omfattende Godskøb, der efterhaanden gjorde hende til en af Landets største Godsejere. Som hyppig er Tilfældet, skiftede Gaarden ikke blot Ejer, men ogsaa Navn, og paa kongelig Vis gav den myndige Frue Gaarden ikke sit Slægtsnavn, men sit Døbenavn. Ellensborg afløste Ulfeldtsholm. Foreløbig synes hun at have ladet sig nøje med denne Navneforandring, men omkring ved 1630, altsaa nogenlunde samtidig med det endelige Brud mellem hendes Datter Kirsten Munk og Kongen, gav hun sig i Lag med omfattende Byggearbejder, ret som vilde hun nu med velberaad Hu skabe sig et storslaaet Hjem, hvor hun kunde leve sine sidste Dage.

Det tofløjede Anlæg havde sine store Ulemper; et slemme Sus maa der have været i Borggaarden, naar Vestenvinden stod paa, og tilmed gjorde det hele et underligt, halvfærdigt Indtryk. Nej, saa var den fuldt udbyggede tre- eller firfløjede Gaard langt at foretrække. Det første større Foretagende, Fru Ellen gik i Gang med, var da ogsaa Opførelsen af en Vestfløj (H), der ved en mindre, selvstændig, men ikke ganske samtidig, taarnlignende Forbindelsesbygning (I) forbandtes med Nordfløjen. Modsat hvad der var Tilfældet med Ulfeldternes Bygninger, behøver vi ikke her at være i Tvivl om, naar og til hvem dette Nyanlæg skal henføres. Den gode Frue har aabenbart været meget øm for sit Ry. Selv paa saa inferiøre Sager som Nøglekamme og Laaseblik træffer vi hendes Navneziffer E M S, og paa et saa betydeligt Værk maatte Navnet fuldtud. I store Jærnbogstaver læses dels paa selve Gavlen, dels paa Gavlmuren ELINE MARSVIN 1631, medens

et SOLI DEO GLORIA strækker sig henover hele den mod Borggaarden vendende Side. Endog saa verdslige Sager som Drikkekander yndede Datiden at forsyne med en religiøs Indskrift, og her var et „Gud alene Æren“ saa meget mere paa sin Plads, som Fløjen delvis skulde tjene som Kirke.

Det ny Hus, der fik simple, svungne, alene vandret delte Gavle, er opført paa en Kvaderstensfod, der som Følge af Jordsmonnets Fald har en ret betydelig Højde mod Vest. Materialet var ligesom paa de ældre Bygninger udelukkende Tegl, men noget mindre, røde og gule stærkt blandede mellem hverandre. Denne Farveforskel har dog dengang ikke gjort sig gældende, thi som det kan ses af et lille Hjørne af Bygningen, der omtrent fra første Færd har staaet skjult af Portfløjens Tag, har Murværket ogsaa her været malet rødbrunt med hvide Fuger. I Lighed med de øvrige Bygninger fra Ellen Marsvins Tid er Murene forøvrig glatte uden den Kvadring, der særmærker Gaardens ældre Dele, hvorimod vi genfinder den omløbende Tandsnitsgesims mellem øverste og næstøverste Stokværk. Indtil den sidste Restauration var denne dog afhugget og kunde kun iagttages over Portfløjens Loft. Men her havde den holdt sig ganske urørt, og som et ret enestaaende Træk fortjener det at fremhæves, at Bygmesteren ikke har ladet sig nøje med Tandsnittets plastiske Virkning, men har taget Farven med til Hjælp. Paa den pudsede, hvidkalkede Frise, paa hvilken „Tænderne“ sidder, er der nemlig neden under dem malet smaa røde og graa Cirkler.

Nordlig paa Fløjen, delende denne i to ulige store Dele, laa et stort, sandsynligvis firkantet Taarn, hvis spidse, gotiserende Spir ses paa Maleriet fra 18. Aarh. Selv er det bleven nedrevet for en 100 Aar siden, men Fortandingerne til dets Mure har stadig været synlige.

Selve Bygningens Ydre viste tydeligt, at den ikke alene var opført som en Bolig for Mennesker. Medens dens større, nordlige Halvdel var paa to Stokværk og en høj, hvælvet Kælder, var Kælder og 1. Stokværk mod Syd slaaede sammen, og Vinduerne var her høje og spids-

buede, ikke som paa den øvrige Del afsluttede med Kurvehanksbuer. Ogsaa udadtil har man villet udmærke denne Del ganske som paa Kronborg og Frederiksborg, hvor Slotskirkernes Façader er gennembrudte af store, „gotiske“ Vinduer, der stikker besynderlig af fra de øvrige Renæssancevinduer. Det har nu engang været den vedtagne Form for Kirkevinduer, som man grumme nødigt har villet forlade.

Kirkefløjens Indre var endnu ikke færdig, førend der toges fat paa nye Arbejder. Paa Ulfeldtsholm havde Porthuset ligget fuldstændig isoleret, ikke engang ved en Hegnsmur havde det været knyttet til de andre Bygninger. Nu blev det gamle Porthus ret betydelig ombygget, skalmuret og rimeligvis ogsaa forlænget ind mod Borggaarden. Samtidig opførtes der en lav Portfløj paa et Stokværk samt Kælder og Vægterloft med smaa, fladbuede Glugger. Mod Borggaarden, kilet inde mellem selve Porthuset og Forbindelsesfløjen, rejstes et lille Trappetaarn, der endnu tager sig overordentlig malerisk ud, men hvis Virkning sikkert har været langt stateligere, da det endnu havde sit slanke, spidse Spir i Stedet for den nuværende fladtrykte, teglhængte Hætte. Et Stykke af den gamle Egetræsvindeltrappe med sin snoede Spindel og sine svære, 6 Tommer tykke Trin er i Behold, ligesom der over selve Porten ligger et Gulv af smaa røde, uglasserede Lerfliser, for ikke at tale om den svære, jernbeslaaede og med Nagler helt overstrøede Egetræsport, der endnu danner et forsvarligt Lukke.

Som Indskriften paa Porthuset melder, er det opført 1634, og selve Hovedbygningen havde nu faaet den Skikkelse, den beholdt i de næste halvandet Hundrede Aar og i det hele og store har den Dag i Dag. Men Ladegaarden var jo tilbage, og heller ikke den blev forsømt. Ligesom flere andre af sin Tids højbaarne Kvinder, f. Ex. Christian IV's Moder Dronning Sofie, var Ellen Marsvin ivrig Landmand, og navnlig laa Fedestalden hende paa Hjerte. Paa en Tid, hvor det jævnlig kunde indtræffe, at man næppe fik Udsæden igen, og hvor 4 Fold blev anset for saare respektabelt, var Studefedning aabenbart ogsaa det mest ren-

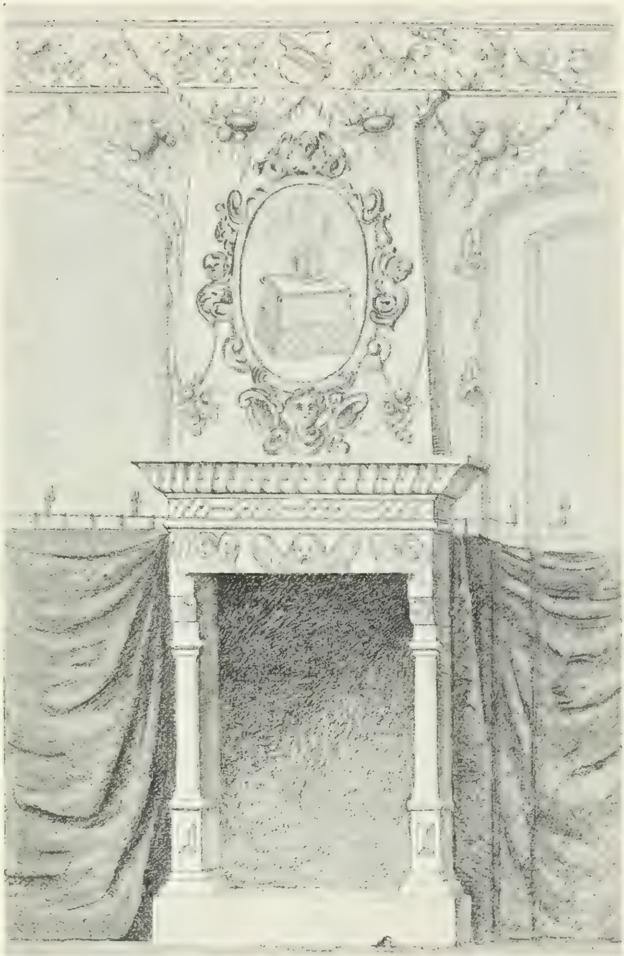

6. Portfløjen o. 1900.

table, og det er vist ikke ganske tilfældigt, at den første Bygning, hun overhovedet vides at have opført paa sin nye Ejendom, var en — Kolade!

Ladegaarden ligger lige Sønden for Borggaarden. Allerede Jacob Ulfeldt havde her 1611 bygget en stor Tærskelade paa 55 Fag solid Grundmur med takkede, gotiske Gavle. Vestlig for denne, ud mod den nuværende Svendborg Landevej, og oprindelig sammenbygget med Laden ved et Porthus paa 13 Fag, byggede hun i 1629 en efter Tidens Forhold imponerende Kostald, ligeledes af Grundmur, der i Synsforretningen af 1777 angives til 67 Fag og dengang havde 72 Baase. Endelig afsluttedes disse Arbejder i 1636 med en Hestestald, der ikke gav de andre Bygninger noget efter; den var paa 80 Fag med Plads til 24 Heste.

Men ikke blot med Gaardens Ydre, ogsaa med Udsmykningen af det Indre havde den virksomme Frue travlt, og heldigvis er endnu paa flere Steder den Dag i Dag Fru Ellens Værk bevaret. Saaledes staar Dansesalen omend falmet og afbleget i den Skikkelse, den dengang fik. Den mægtige Sal, der er $124^1/_2$ Fod lang og $23^1/_2$ Fod bred, og som mod Gaarden faar Lys igennem ikke færre end 11 Vinduer, var i 18. Aarh. afdelt i 3 mindre Rum og gjorde senere Tjeneste som Kornloft. Saavel Loft som Gulv er nyt, men de gamle Fyrretræsbjælker er dog i Behold. De har en Dekoration, der mod Syd væsentlig indskrænker sig til Marsvinernes og Munkernes Vaabenskjolde samt enkelte Kerubhoveder, men efterhaanden bliver rigere og fyldigere, saaledes at det hele indspindes i et Væv af sorte Vinranker. Væggene er til o. 4 Alens Højde malede med en Tæppedekoration i gulrøde og rødbrune Farver, Vinduerne er omgivne af en kartouchlignende Ramme med Bruskornamenter og smaa Kerubhoveder i gult og sort, og under Loftet løber en Frise af Frugter og Frugtguirlander. Op mod den søndre Gavl støtter sig en muret Kamin, der vel nok gaar tilbage til Gaardens ældste Tid, ret anseelig, men sikkert ganske ude af Stand til at kunne opvarme det vældige Rum, selv om den tidligere har haft en nu nedrevet Hjælper i Salens modsatte Ende. Vangerne er udmalede med

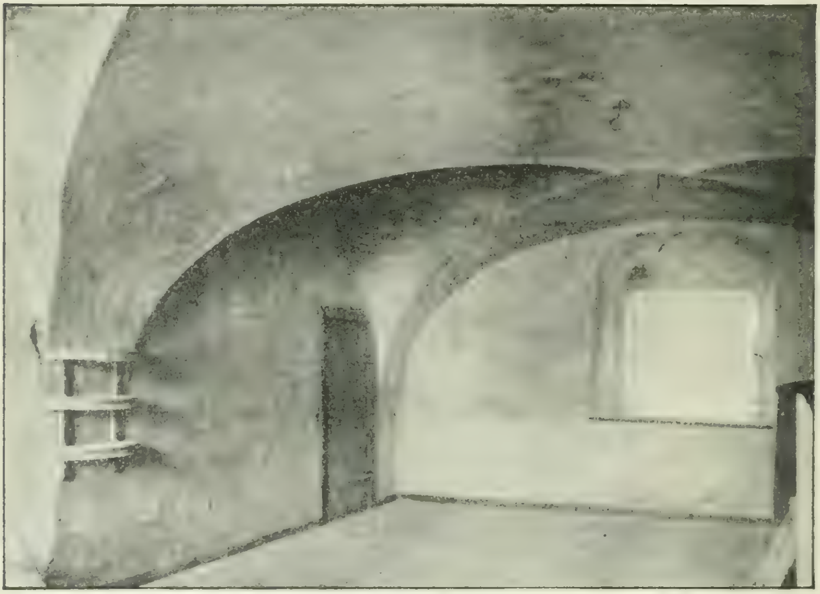

7. Kaminen i den store Sal.

Druer og Æbler strøet paa mørk Bund, medens Røghætten meget passende er smykket med et Alter med brændende Offerild indrammet af en Øreflipkartouche (Fig. 7).

En lignende Tæppedekoration som den store, Sals findes ogsaa i det tilstødende Rum i det søndre Taarn, men af ulige større Interesse var de Malerier, der for nogle Aar siden kom for Dagen i et af de hvælvede Rum i Vestfløjen, der nu bruges til Herskabskøkken. Desværre umuliggjorde denne Anvendelse jo forstaaeligt nok, at det fundne kunde blive staaende fremme. Stuen (Fig. 8) havde været helt dækket med Malerier, dels figurlige, dels ornamentale. Vægdekorationerne var imidlertid stærkt medtagne, saa-

ledes at Motiverne vanskelig kunde udredes: Tre Drabanter med lange Stødkaarder, over hvilke der svævede en Engel; en kæmpemæssig Kriger i klassisk Rustning, der naaede fra Gulv til Loft; en Jagtscene, hvor en landsebevæbnet Rytter sprængte af Sted, alt blaagraat med sorte Konturer og ret spinkelt i hele sin Malemaade.

8. Køkkenet med Kalkmalerierne.

Langt bedre bevaret og af ulige større kunstnerisk Værd var Hvælvingens Udsmykning, hvor Kapperne var indspundne i et Væv af graablaa, kraftig og bredt malede, barokke Rankeslyng paa rødlig Bund, mellem hvilke var anbragt en Række Smaafigurer, bl. a. en statelig Falkedreng med Falken paa den løftede højre Haand. Lignende Ranker dækkede Vestvæggen og fyldte den der siddende Vinduesnisches Bueslag, medens der i hver af Vinduets Sider var malet de her gengivne Medaljoner (Fig. 9—10), hvis Fremstillinger af en Herre og en Dame i Dragter fra 1630—40 gør et ganske portrætlignende Ind-

tryk, uden at det dog vist lønner Umagen at prøve paa at udfinde Originalerne.

Først og fremmest er det dog til Kirken, man maa ty, hvis man vil have et levende Billede af den Pragt, hvormed den rige Frue smykkede sin Gaard.

9. Prøve af Kalkmaleridekorationen.

Allerede i Ulfeldternes Tid synes der at have været et Kapel, saaledes som dette overhovedet ikke saa sjældent var Tilfældet paa Renæssancens Herregaarde. De to tidligere omtalte Klokker tyder stærkt herpaa, og den fynske Biskop Jacob Madsen anfører da ogsaa, da han 1589 visiterede Sognekirken (Vindinge), at „Jacob Ulfeldt holder selv en Præst paa Gaarden", idet han muligvis som en Forklaring tilføjer: Gaarden ligger langt fra Kirken. Men hvor dette Kapel har været indrettet vides ikke, og bortset fra Klokkerne er intet af dets Udstyr bevaret. Heldigvis har dets Efterfølger, „Ellensborg Kirke," som den kaldtes, haft en bedre Skæbne.

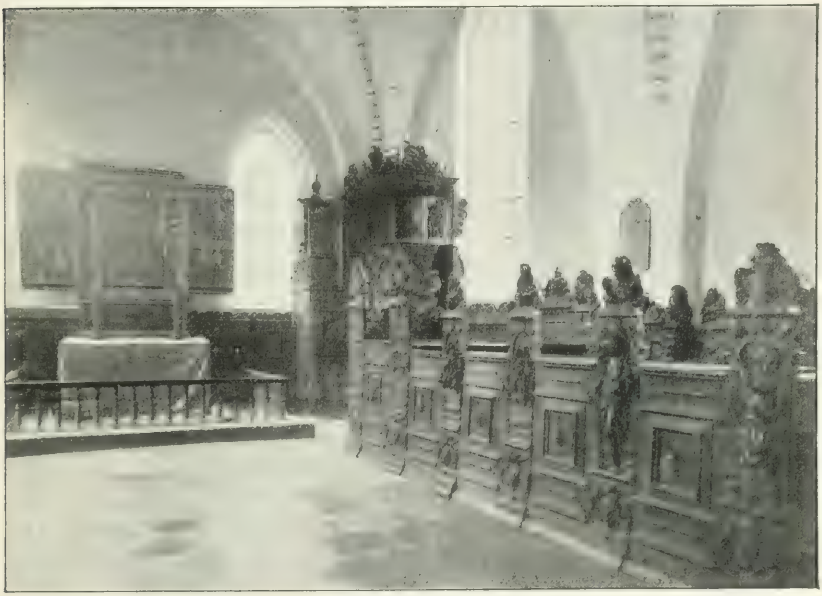
Det lille Rum, der dækkes af to Fag 8-ribbede Krydshvælvinger med runde Gjordbuer og spidse Skjoldbuer, har aabenbart været Fru Ellens Øjesten, og hun har ikke skyet nogen Bekostning, for at dets Indre skulde fremtræde saa rigt og værdigt som mulig. „Et stort og mægtig magnifique capelle“ er da ogsaa den Omtale, det faar af en hundrede Aar yngre Eftertid i en Indberetning, Sognepræsten 1755 indsendte til Brug for det af den bekendte Arkitekt og Arkitekturhistoriker Thurah paatænkte store, topografiske Værk.

10. Prøve af Kalkmaleridekorationen.

Lettest er hun sluppen til Altertavlen. „Om jeg mindes ret, skal Fru Marsvin have ladet denne Tavle flytte fra en Ø, som hun ejede, Thurø eller Drejø, herhid,“ hedder det i den nysnævnte Indberetning. Nu har Drejø imidlertid ikke tilhørt Ellen Marsvin, og hvad Thurø angaar, har Øens Kirke, der er opført af Ellen Marsvin, den Dag i Dag en middelalderlig Tavle, og en anden er derfra bleven afgivet til Nationalmuseet.

Det er derfor lidet sandsynligt, at der skulde have været endnu en tredie, ligesom det lyder noget besynderligt, at hun skulde have flyttet en Tavle fra en Kirke, hun selv havde ladet bygge. Snarere stammer den fra en af de andre Kirker, til hvilke hun havde Patronatsret, eller maaske endog fra hele to, saavistsom Tavlen, saaledes som den nu præsenterer sig, er sammenstykket. Det er en trefløjet, ud-

11. Kirken.

skaaret gotisk Altertavle, et meget anstændigt nordtysk Arbejde fra 15. Aarh.s Slutning, med en Korsfæstelsesgruppe i Midtfløjen og de tolv Apostle i Sidefløjene. Men udenom Midtbilledet er der indsat 12 oprindelig ikke dertil hørende Smaarelieffer, der maa henregnes til sen-middelalderlig nederlandsk Kunst og har betydelig Interesse ved at fremstille Scener, som ellers er lidet gængse herhjemme. Da Kapellet jo ikke var nogen egentlig Sognekirke, fandtes der forstaaeligt

nok oprindelig ingen Døbefont. Den nuværende Daabsengel — til hvilken hører et udmærket lille Sølvfad drevet med Blomster og Frugter, et københavnsk Guldsmedearbejde fra 1677 — stammer da ogsaa fra Midten af 18. Aarh. Hele det øvrige Inventar er derimod af én Støbning og hører ubetinget til den ejendommeligste og rigeste Træskærerkunst, der findes i vort Land.

Alene Prædikestolen (Fig. 12) er et Pragtstykke af Rang med sin pompøse Opgang og sine høje, dobbelte Rygpaneler. Der findes ikke en bar Plet, bogstavelig hver Kvadrattomme er dækket med Skæringer. Indgangen krones af Kristi Daab, og paa Dørene og Opgangen ses de fire Evangelister, hvor man navnlig lægger Mærke til Mathæus med sin vældige Skaldepande, hvem en lille Stumpnæse af en Engel beroligende lægger Haanden paa Skulderen. Selve Stolen, der bæres af Moses med Lovens Tavler, har i sine Fyldinger Relieffer af Kristus som 12-Aars Dreng i Templet, Bjærgprædiken med Korsfæstelsen som Baggrund, Kristus med Apostlene og uddrivende de Handlende af Templet. Paa de fremspringende Led staar og svæver Engle med Musikinstrumenter. Panelerne endelig har en Række Relieffer skaarne i blødt Træ, dels forestillende Scener af Johannes Døberens Historie, dels af Lidelseshistorien.

Stoleværket (Fig. 13) med dets prægtige Endestykker og Paneler slutter sig værdig hertil. Som altid er de øverste Stole stateligere og bredere end de øvrige. Der sad jo Herskabet, hvis de ikke foretrak at overvære Gudstjenesten fra det saakaldte Kirkekammer, hvis to rigt udskaarne Vindueslemme med Relieffer bl. a. af Isaks Ofring og Jakobs Kamp med Englen endnu er i Behold paa Kirkens Bagvæg, hvorimod selve „Kammeret“ er opløst i moderne Værelser. Herskabsstolenes mod Alteret vendende Sider har meget højt skaarne Figurer af Kardinaldyderne, medens Endestykkerne smykkes med Skæringer forestillende Bebudelsen, Fødselen, Omskærelsen og de hellige tre Konger mod Nord, Kristus i Templet og Flugten til Ægypten mod Syd. Paa de øvrige Endestykker, der ligesom de foregaaende afsluttes med Kerub-

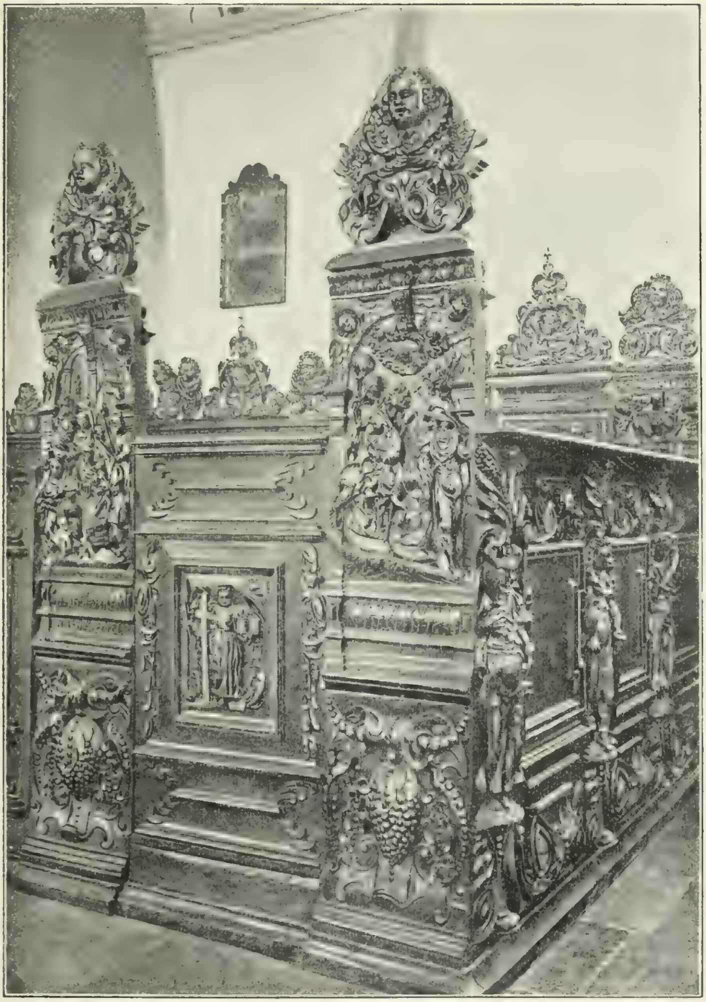

12. Prædikestolen.

hoveder og forneden har store, svulmende Drueklaser, ses Kristus og 11 Apostle i lignende Udførelse som Forsidernes Kardinaldyder, og ogsaa deres Panelværk er prydet dels med bibelske Relieffer, dels med mesterlig udførte, i al deres Ensartethed dog stærkt varierede Skæringer, af hvilke flere ligesom Prædikestolens Rygpaneler er i blødt Træ, medens Hovedmaterialet ellers som vanlig er Eg. De to manglende Apostle, mellem hvilke kuriøst nok Judas figurerer med sin Pengepung, er anbragte paa Endestykkerne af den i Lighed med Herskabsstolen opbyggede Præstestol, paa hvis Rygpaneler findes store Figurer af David og Esra og mellem dem Kristus uddrivende Djævle.

Paa et af de øverste Stolestader er udskaaret Aarstallet 1634, og Stilen er da ogsaa fuldt udviklet Barok omend med stærkt udprægede stilistiske og ornamentale Ejendommeligheder, der faar Arbejdet til at staa ret isoleret mellem anden samtidig Træskærerkunst herhjemme, ligesom ogsaa Valget af de fremstillede Scener afviger betydelig fra det ellers gængse. Det skyldes da ogsaa en Billedskærer, der ikke var nogen hel hjemlig Fugl.

Medens vi ikke engang kender Navnene paa Ulfeldternes og Ellen Marsvins Bygmestre, ved vi ret god Besked om den kunstrige Mester, der har smykket Kapellet. Det er Hans Dreyer fra Ekernførde (1572—1653), som efter at have lært Professionen i sin Fødeby blev Mester i Lybæk, hvis Billedskærerlav han vedblev at tilhøre hele sit lange Liv igennem. „Paa Grund af sin Kunst, Flid og Oprigtighed har han været meget elsket af Adel og Uadel,“ hedder det i hans Ligprædiken, og efter at han 1617 var bleven udnævnt til kgl. bestaltet Hofbilledskærer ved Slottet i Haderslev, virkede han da ogsaa rundt omkring paa en Række Herregaarde i Landet, baade før og efter at han i 7 Aar havde arbejdet paa Ellensborg. Den rigeste af de mange gode Døre, der blev ødelagt ved Holstenshus' Brand for et Par Aars Tid siden, skyldes saaledes ham, og nu da man ved Besked om hans forskellige Opholdssteder, vil der sikkert kunne paavises adskillige af de mangfoldige Arbejder, han maa have udført.

13. Den søndre Herskabsstol.

Efter den føromtalte Præsteberetning skal Kapellet være indviet den 2. Decbr. 1637. Forudsat, at dette forholder sig rigtigt, har der dog dengang manglet en meget væsentlig Ting, nemlig Altertøjet. Saavel

den store, pragtfulde, sølvforgyldte Kalk, hvis Kumme og sex-tungede Fod helt er dækket med Graveringer af Apostlene, Evangelisterne og Korsfæstelsen, som den tilhørende Disk, der i sin Flade bærer en graveret Fremstilling af den hellige Nadver, er nemlig først skænket af Fru Ellen i 1639. De synes begge at være gjorte i København af Guldsmeden Hans Post, der en Tid lang var Christian IV.s Møntmester. Ogsaa for andet Kirkerede har hun sørget. Ikke tilfreds med de to Klokker, der fra gammel Tid hang i Taarnet, lod hun forfærdige en ny, større og skønnere end de ældre. Den er støbt den 20. September 1635 af en vistnok lybsk Mester Cort Kleiman, der saavist ikke har været nogen Fusker i sit Fag. Ligesom de svære, samme Aar støbte Malmstager bærer den foruden hendes fædrene og mødrene Vaaben bl. a. Indskriften: „Herren er mit Lius og min Salighed," et Skriftsprog, der jo rent umiddelbart bedre passer til en Stage end til en Klokke, men som antagelig har været hendes Valgsprog.

Naar Ellen Marsvin har anvendt saa meget paa Kapellet, er det sandsynligt, at Værelsernes Udstyr og Bohave ikke har staaet tilbage herfor. At dømme efter et Inventar, der blev optaget i 1663, da Gaarden efter Corfits Ulfeldts Flugt blev inddraget af Kronen, har dette da ogsaa været Tilfældet, omend meget sikkert alt dengang var fjærnet ved Skiftet efter hendes eller Datterens Død. Sølvtøj omtales saaledes slet ikke, og af dette har der utvivlsomt været en stor Rigdom. Foruden at give os en Forestilling om de mangehaande Sager, der fandtes paa Gaarden, giver Inventaret tillige en Oversigt over de forskellige Rum, som det dog er meget vanskeligt at stedfæste, da ingen af de gamle Navne har holdt sig, og Værelseinddelingen desuden er bleven ret grundig ændret. Fuldstændig sikre er kun ganske faa, saaledes f. Ex. de to i den yngre Jacob Ulfeldts Tilbygning liggende Værelser, der benævnes „den første Hvælving" og „den inderste Hvælving"; de var henholdsvis tapetserede med Gyldenlæder og med „flamsk Jagt", d. v. s. flamske Gobeliner med Jagtscener. Sikker er naturlig-

vis ogsaa Dansesalen, eller som den her kaldes: den store, øverste Sal; foruden denne findes der nemlig et andet Festrum „den forgyldte Sal“, som synes at have ligget i samme Fløj. I Nordfløjen maa man derimod søge de to egentlige Opholdsstuer „Vinterstuen“ og „Sommerstuen“. Begge har de nemlig en Karnap, og i en samtidig, uheldigvis meget kortfattet Synsforretning, tales der om „det Spir (ɔ: Taarn), som Gangen er ind til Sommerstuen,“ Forhold, der kun er til Stede paa denne Fløj. Derimod trodser Benævnelser som „den blaa Stue“, „den gule Stue,“ „Dyrhaugekamret“ og „St. Povls Kammer“ alle Anstrængelser.

Adskillige af Rummene maa dengang have været brugte som Pakkamre. I den store Sal fandtes der saaledes foruden talrige Stole — „røde“, Gyldenlæders eller betrukne med Flamsk — 15 Stykker „Flamsk“, der vel har været benyttet til Væggenes Dragning, 41 Portrætter og Masser af Husgeraad, tillige saa besynderlige Sager som 14 Læster Kalk, 100 Tagsten, „adskillige gamle Harnisker og Carbiner,“ et gammelt Positiv og — en grønlandsk Baad! For at give en Prøve paa et Værelse, der synes at have været i nogenlunde beboelig Stand, skal her anføres Sommerstuens Indhold:

> Et stort Spejl, 3 Stykker Tapetseri af flamsk, en liden ottekantig Bord, som lægges tilsammen, en liden firkantig Bord, Foden rød anstrøgen og med en Stenplade, 2 smaa tapetserede Stole, en lang Stol, overdragen med rød Kirsey, med Armlæn, udskaaren og forgyldt, en tapetseret Løjbænk, hvorpaa ligger en rød Fløjels Hynde, en liden malet Træbænk, hvorpaa ligger en „Tromte Marie“ udi en Træfoder*), en sort Marmor udhulet Sten til at have Vand udi, 2 store Jærnbrandjærn udi Skorstenen. Contrafeier og malede Billeder: To Stykker staa ved Siden paa Skorstenen: Kong Frederik den Anden og hans Dronning, en stor Stykke, som er en maled „Pallas“ udi en Have, en lang Stykke, som er det Herodiske Børnemord, over Karnappens Dør en lang, smal Stykke Børnedans, en Hyrdestykke, en Kong Davidsstykke, som leger paa en Harpe, en større Stykke som en Kirkebygning, en Nar hos en gammel Mand, som læser i en Bog og haver Briller paa.

*) Fordrejelse af det italienske Tromba Marina, et Slags Strængeinstrument, i et Futteral af Træ.

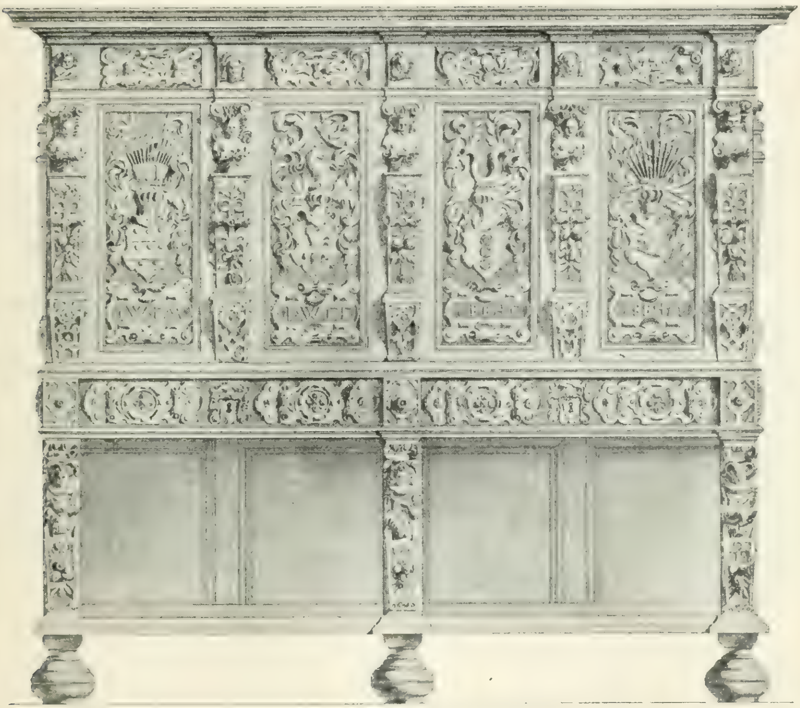
Som man ser, er der ingen Mangel paa Malerier i denne Stue, og ogsaa i de øvrige Værelser findes ikke faa. Det er dels Portrætter af kongelige Personer lige fra Dan, „den første Konge i Danmark,“

14. Tæppe fra Ellensborg.

til Christian IV. og Fru Kirsten Munk, som var havnede i Pakkamret paa den store Sal, dels Billeder af Adelsfolk. Kun yderlig sjælden er disse navngivne, oftest slaaes de sammen i Flokke som „Fire Fruers Kontrafeier paa Træ“ eller „Seks Mandspersoner, store og smaa, en paa Lærred, de andre paa Træ“. Undtagelser er vist kun et Billede

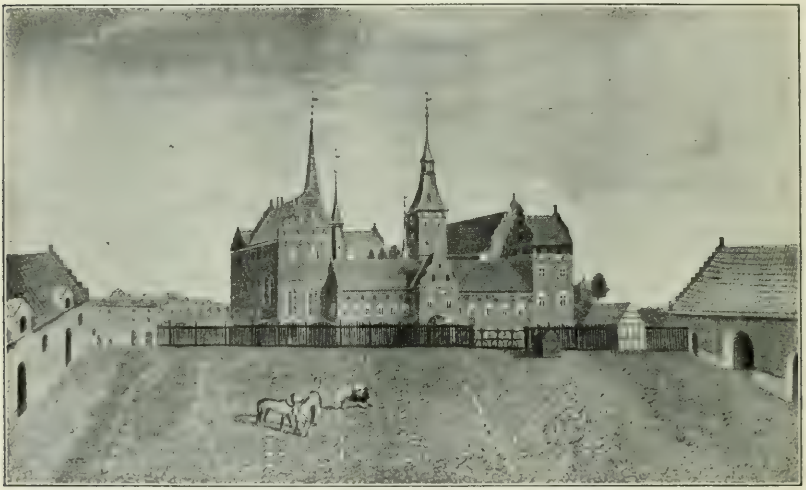
af Oluf Mouritsøn, Anna Hardenbergs Ægtefælle, med den bedrøvelige Tilføjelse: „er i Stykker“, og selve Fru Ellen „der hun var død“, som meget passende er ophængt i Kirkekamret, hvor Udstyret ellers væsentlig bestaar af Billeder med religiøse Motiver. Thi ogsaa disse er talrig repræsenterede jævnsides med Genrebilleder som „Et stort

15. Skab med Jacob Ulfeldts og Birgitte Brockenhuus' fædrene og mødrene Vaaben.

Stykke, hvor en ligger syg i Sengen,“ eller „Et Markat Stykke“. Umuligt er det ikke, at nogle af disse Malerier endnu findes i vore offentlige Samlinger, thi kort efter Inventarets Optagelse befalede den kunstelskende Frederik III., at „alle de afmalede Stykker, som der findes, saa og to Morians Hoveder og tre Ibenholts Kantorer,“ skulde sendes til København.

En saare omfattende Plads indtager her som i alle andre Inventarer naturlig nok det egentlige Husgeraad, mellem hvilket ogsaa optræder to Brændevinskedler og en Destillérovn, samt Dækketøj, Bordtæpper, Hynder, „Rask for Vinduerne“ (altsaa en Slags Gardiner) og ikke mindst Sengeklæder, der findes i overdaadig Mængde. Der synes imidlertid ogsaa at have været god Brug for det. I Anne Mælkedeies Seng var der saaledes ikke mindre end „en gammel Hampedyne,

16. Holckenhavn i 18. Aarh.

2 gamle Hampefoddyner, 2 Blaargarns blaarandede Dyner, en gammel Hørgarns Hoveddyne, en gammel Olmerdugs Dundyne og 2 blaa Ry (Sengetæpper)“. Den gode Mejerske maa have haft det lunt!

Mellem de mange hjemlige Kister, Skabe og Borde af Eg eller Fyr lægger man særlig Mærke til en lille Gruppe Møbler, der bærer Bud om nye Moder og fremmede Egne. Det er Smaaskabene, Kantorer, som de kaldes, af Ibentræ, der optræder i stort Tal og aabenbart har været der ret længe, da flere af dem omtales som „gamle“. Ganske moderne er derimod et andet Stykke, „et stort Kantor, indlagt med

Skelkrøt og Messingbeslag," altsaa et af de nymodens Skilpaddeskabe med forgyldte Beslag.

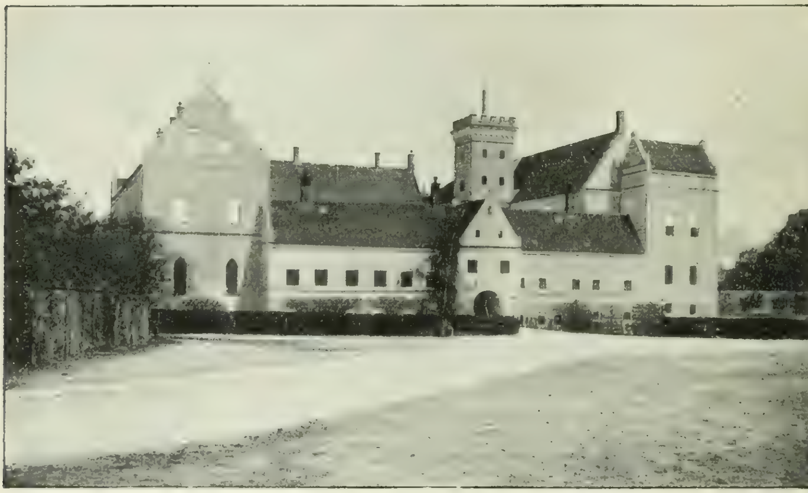
Al denne Herlighed er forlængst forsvunden, og det eneste Stykke, der sikkert kan henføres til det gamle Ellensborg, er det ovenfor gengivne lille Tæppe (Fig. 14), som nu opbevares i Nationalmuseet. Det er af blaat Silke og bærer i Midten sin Ejerindes Navneziffer og Aarstallet 1648 omfattet af en Bladkrans med hendes Anevaaben. Langs Randen

17. Holckenhavn set fra Storebelt c. 1750.

er med Silke udsyet en hel zoologisk Have; Kameler og Elefanter ses her jævnsides med mere hjemlige Køer og Geder og en stor, dansk Hund, paa hvis Halsbaand er baldyret et lille E M S. Ogsaa det store, smukke Skab fra 17. Aarh.s Begyndelse (Fig. 15), der ligeledes findes i Nationalmuseet, kan have staaet paa Holckenhavn, da det er prydet med Rigskansleren Jacob Ulfeldts og hans Hustru Birgitte Brockenhuus' fædrene og mødrene Vaaben.

Holckenhavns Bygningshistorie slutter i alt væsentlig med Ellen Marsvin. Gaarden var saavist ogsaa for stor til, at nogen af hendes Efterfølgere skulde føle Trang til Nybygninger; de havde haardt nok med at bevare, hvad Fortiden havde skabt. I det korte Spand af Tid, da Ellensborg var Krongods (1663—71), inden den gik over i Holckernes Eje, og hvor Frederik III. ved kgl. Befaling gav den Navnet Nygaard (1668), ramtes den i Vinteren 1666—67 af en „ulykkelig

18. Holckenhavn før Restaurationen (o. 1900).

Ildebrand“, der dog alene berørte Ladegaarden, medens Hovedbygningen blev urørt. Det tidligere omtalte Maleri fra 18. Aarh. (Fig. 16) viser os det stolte, gamle Hus med sine fire spirprydede Taarne set oppe fra den rummelige Ladegaard, som ved et Stakit er skilt fra Graven, hvis Vindebro er bleven afløst af en fast Stenbro. En kostbar Bygning maa det have været at holde vedlige; intet Under derfor, at man tog sin Tilflugt til den paa de Tider meget yndede Udvej at nedrive, hvad der ej var strængt nødvendigt til det daglige Brug, og efter Billedet at dømme var alt dengang de to ældste Fløjes maleriske Smaakviste

forsvundne. Men endnu da der i 1777 optoges et indgaaende Syn over Gaarden, havde den alle sine Spir, omend deres Dage var talte. Spiret paa Klokketaarnet nedtoges 1827, og allerede tidligere synes ikke blot de tre andre Spir, men ogsaa Taarnene paa Vest- og Nordfløjen at have haft samme Skæbne, hvad der nødvendig maatte medføre store Ændringer i det Indre. Ogsaa de allerfleste af de svungne Gavle nedtoges, to af Østfløjens smaa Karnaptaarne nedreves, Karnappen

19. Holckenhavn 1906.

mod Haven fik en ny, karakterløs Kvist og Jacob Ulfeldts Tilbygning fælles Tag med Hovedfløjen, hvorved et af Gaardens mest maleriske Partier lagdes øde.

Endnu i denne noget medtagne Skikkelse, der er vist paa Billedet Fig. 18, hørte Holckenhavn dog til vore anseeligste Renæssancegaarde, tung og fast og solid, men i nogen Grad manglende den Ynde, Fortiden havde forstaaet at give med forholdsvis smaa Midler.

Meget er i saa Henseende naaet ved den nysafsluttede Restauration, som den nuværende Ejer har foretaget (1904 ff.), ledet af en varm og dybtfølt Interesse for sin Slægts gamle Hjem, som man maatte ønske

deltes af alle hans Standsfæller. Arbejdet, der udførtes af Arkitekt Colding i Nyborg, har egentlig kun været en Hovedistandsættelse. De gamle Gavle er blevne genopførte eller istandsatte, og uden at gaa tilbage til de ældste Tiders Rødkalkning er Murene bleven rensede for den senere lidt kedelige gule Overkalkning, saaledes at de nu fremtræder med Stenens naturlige Farver og pudsede Kvaderfuger. Mindst heldig har man været med Spiret paa det store Taarn. Det vilde have været mere virkelig historisk korrekt, om man havde genoptaget den godt afhjemlede gamle halvgotiske Form fremfor det nuværende Renæssancespir, dettes kunstneriske Virkning forøvrig ganske ufortalt. Men selv om der altsaa her er fejlet, og selv om ogsaa forskellige mindre væsentlige Enkeltheder kunde have været bedre udformede, adskiller Restaurationen sig dog værdig fra den, adskillige andre Herregaarde — og ikke mindst de fyenske — har maattet undergaa.

II

EJERE OG BESIDDERE

AF WILLIAM NORVIN

1. ULFELDERNE.

I hine tidlige Tider, da Danmarks Beboere gik over til at blive et jordbundet og agerdyrkende Folk, bosatte de sig i Fællesskab i de smaa Landsbyer med de samlede Gaarde, som Aarhundreder igennem har givet vort Land dets ejendommelige Præg. Udenom Landsbyen strakte sig Skove, Enge og udyrkede Marker som et værnende og afgrænsende Bælte, og hver Gaard havde i Sammenligning med senere Tiders Forhold kun ringe Jordtilliggende; store, samlede Besiddelser kendte den ældre Middelalder slet ikke, og det Gods, der samledes paa en enkelt Haand, laa oftest spredt omkring paa forskellige Steder. Allerede tidlig dannede der sig dog Gaarde, der i Størrelse overgik det gennemsnitlige; ny Jord lagdes under Ploven, Moser og Krat forvandledes til Ager, og ofte flyttedes da Gaarden ud fra den samlede Landsby, og en ny Torp kunde vokse op omkring den. Af saadanne større Gaarde opstod senere Tiders Hovedgaarde, der først møder os i det fjortende Aarhundredes Begyndelse, som Sæde for Kronens og Bispens Lensmænd eller som Hjem for en af de Slægter, der førte Skjold og Hjælm og mødte fuldt rustet til Kongens Leding.

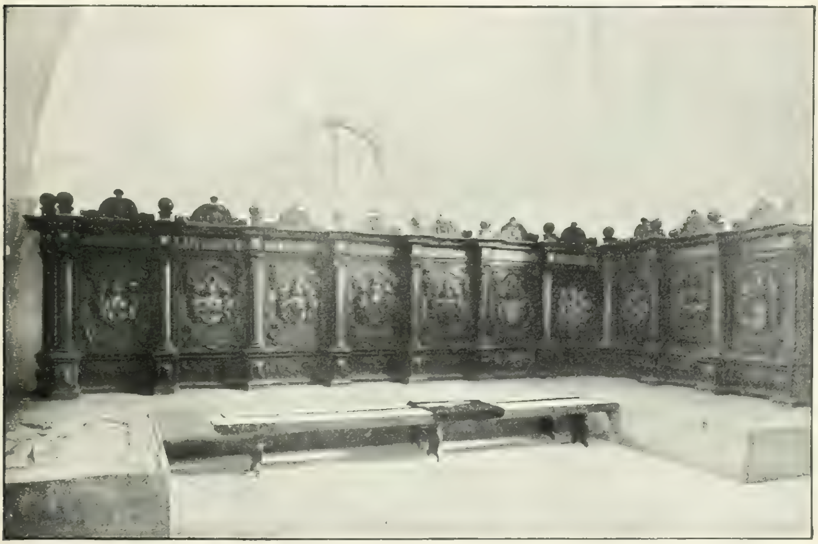
Da den gamle Gaard i Kogsbølle ved Nyborg Fjord første Gang dukker frem i Historiens Dagslys, er den allerede i den Slægts Eje, som siden i henved tre Aarhundreder her havde sit Hjem. I Skjoldet førte den det mystiske Fabelvæsen, halv Ulv halv Ørn, som under Navnet Valravn lever i Folkeeventyrets Verden, og heraf opstod i

20. Ulfeldernes Vaaben.

16. Aarhundrede, da adskillige Familier af den danske Adel antog faste Slægtsnavne, Navnet Ulfeld; dog lader Slægten sig forfølge langt længere tilbage, helt op i Danmarks Storhedstid under Valdemarerne, da den havde sin Hjemstavn i Sælland, medens vi lidt længere ned i Tiden træffer den eller dog dens berømteste Gren i særlig Grad knyttet til Fyen. Esbern Snares Datter Cæcilie var gift med en Mand ved Navn Anders Grosen, og en Sønnesøn af dette Ægtepar var den Absalon Jonsøn, der 1326 nævnes som Ejer af Broholm. Hans Sønnesøn *Anders Jakobsøn*, der antagelig ogsaa besad Broholm, var Kogsbølles første kendte Ejer; men udover det, at hans Hustru hed Mette Rixdorf, er os intet andet bekendt om ham, end at han levede paa Valdemar Atterdags og Dronning Margretes Tid, og at han maa være død inden 1386. Det sidste ses af, at vi i det Aar træffer hans Søn *Erik Andersøn* paa Kogsbølle; han tilskøder da Dronning Margrete noget Gods i Boltinge, Espe og Gestelev samt Skovmosegaard i Vindinge. Han ejede Kejrup Hovedgaard i Kølstrup, men solgte den tilligemed noget Bøndergods i Ladby og Kertinge i Aaret 1400 til Dronningen. Om disse Godsoverdragelser var almindelige frivillige Handeler, eller de er at betragte som Led i Margretes bekendte Bestræbelser for at lægge sin Haand paa alt det Gods, som hun ansaa for med Urette at være frakommet Kronen, lader sig ikke oplyse. Erik Andersøns Hustru hed Marie Abildgaard,

og hendes Slægt med det flettede, grønne Gærde og de tre røde Æbler i Vaabnet var af gammel slesvigsk Adel og spores tilbage til Valdemar Sejrs Tid. Vi har bevaret et Mindesmærke over dette Ægtepar, saavelsom over Kogsbølles følgende Ejere af Ulfeld-Slægten, i et Kapel ved Kværndrup Kirke; da nemlig Jacob Ulfeld i Aaret 1616 solgte sin Slægts gamle Gaard og flyttede til Egeskov, medførte han sine Forfædres Kister og Gravstene fra deres oprindelige Hvilested i Vin-

21. Det Ulfeld-Brockenhuus'ske Gravkapel ved Kværndrup Kirke.

dinge Kirke og indrettede i et Kapel paa Sydsiden af Egeskovs Sognekirke Kværndrup, som vistnok allerede Brockenhuus'erne havde benyttet til Begravelser, et helt Ulfeld-Mausoleum. Langs Væggene opførtes en muret Forhøjning, i hvis vandrette Flade Ligstenene indmuredes, og ovenover opsattes en Række Sandstensepitafier, malede i forskellige Farver med Navne, Dødsaar og Vaabenskjolde; Rækken begynder med Erik Andersøn og slutter med Jacob Ulfeld selv og hans Hustru, hvor Pladsen til Dødsaaret staar aaben. En stor Sten-

22. Anders Eriksøns Ligsten.*)

tavle paa Væggen gentager hele Rækken af Personer med Dødsaar, dog med Udeladelse af de sidste, men med Tilføjelse af, at de opsatte disse Mindesmærker over Forfædrene i Aaret 1616. Her læser vi da, at Erik Andersøn døde 1420 og hans Hustru fem Aar senere.

1421 træffer vi ogsaa Sønnen *Anders Eriksøn* som Kogsbølles Ejer, medens hans Broder Niels Eriksøn arvede Broholm. Vi hører da, at Anders Eriksøn har haft en som det synes langvarig Strid, hvis Aarsag dog ikke kendes, med den bekendte Adelsmand Steen Basse, der døde 1448 som den sidste Mand af den gamle Basse-Slægt, der førte et Vildbassehoved i Vaabnet. Steen Basse ejede vistnok Hverringe; i hvert Fald var han paa forskellig Vis knyttet til Østfyen og var et Par Aar senere, maaske ogsaa allerede nu, Lensmand paa Nyborg Slot, saa Striden mellem ham og Kogsbølles Ejer vel nærmest

*) Indskriften lyder: Hic jacet Andreas Erici de Coxbøla armiger qui obiit anno Domini MCCCCLVI. Ihesus Maria Johannes; oversat: Her hviler Anders Eriksøn til Kogsbølle, Væbner, som døde Aar 1456. — Den her gengivne Tegnings urigtige Aarstal 1453 rettet efter Originalen. — I Hjørnerne Evangelistsymbolerne.

kan antages at have været en Nabotrætte om Skel og Grænser. Nu lover imidlertid Anders Eriksøn Sone og Fred for sig selv og alle sine Frænder og Venner for al den Sag, han har haft til Hr. Steen, og da vi mange Aar senere, i 1438, atter træffer de to Mænd i Forbindelse med hinanden, synes Mellemværendet ogsaa at være af mere fredelig Karakter, idet Anders Eriksøn da er med til at overdrage Steen Basse noget Jordegods.

23. Mette Sverins Ligsten.*)

Anders Eriksøn var først gift med Beate Eggertsdatter af Slægten Strahlendorff, der var meklenborgsk Adel, og efter hendes Død ægtede han Mette Sverin, en Datter af Palle Sverin og Ellen Saltensee. Slægten Sverin fører, hvor den træffes i Danmark, i sit Vaaben to krydslagte, guldskæftede Sværd i rødt, og samme Mærke finder vi paa Mette Sverins Ligsten; alligevel maa det vist antages, at de i Danmark levende Bærere af Navnet hører med til den bekendte meklenborgsk-pommerske Slægt, hvis Skjold-

*) Indskriften lyder: Hic jacet Domina Metta Palnonis relicta Andree Erice de Koxbøle anno Domini MCDLXXXV. Help Got al kresten Siele; oversat: Her hviler Fru Mette Pallesdatter, Anders Erik søns Efterleverske, Aar 1485. Hjælpe Gud hver kristen Sjæl. — Tegningen urigtig 1480, Originalen 1485. I Hjørnerne Evangelistsymbolerne.

mærke er en Rude, da man i hvert Fald hos en enkelt Gren af denne ogsaa træffer de krydslagte Sværd. Palle Sverin skal omkring 1450 have ejet Hverringe, der som ovenfor nævnt tidligere var i Steen Basses Besiddelse; imidlertid er det tillige overleveret, at Gaarden gik i Arv i den sidstnævntes Slægt og til hans Søstersøn Oluf Pedersøn Godows Datter Regitse, som ægtede Palle Andersøn, en Søn af Anders Eriksøn paa Kogsbølle. Palle Andersøn besad senere Hverringe og kan altsaa have faaet den med sin Hustru; rimeligere er det dog maaske at tænke sig, at Ægteparret hver for sig har besiddet en Andel i Gaarden, Palle Andersøn sin i Arv fra Faderen, der har tilgiftet sig den med Mette Sverin, Regitse Godow den Part, hendes Faders Morbroder Steen Basse engang ejede.

Vi træffer endelig Navnet Anders Eriksøn i det mærkelige Brev, som Kong Erik udstedte til sit Forsvar i Aaret 1439, da han havde opgivet Kampen mod ydre og indre Fjender og var draget ud af Riget. Det er muligt, at den Anders Eriksøn, der her nævnes som Kongens Køgemester, er Kogsbølles Ejer, hvis Hustruers Herkomst maaske ogsaa kunde tyde paa et nærmere Forhold til Kongen; med Sikkerhed tør det ikke siges, og der findes i hvert Fald een anden Anders Eriksøn, af Slægten Gyldenstierne, som ogsaa kan komme i Betragtning. Anders Eriksøn Ulfeld døde 1456, medens Mette Sverin, der antagelig har været langt yngre end Manden, overlevede ham til 1485. Hans talrige Børn er utvivlsomt, i hvert Fald for Størstedelens Vedkommende, født i første Ægteskab med Beate Strahlendorff. Af Sønnerne er vel den mest kendte Claus Andersøn, der indtraadte i gejstlig Stand og som Decanus ved St. Knuds Kirke i Odense spillede en vis Rolle hos Biskoppen Carl Rønnow; det er da uden Tvivl ogsaa Magister Claus, der er Ophavsmand til, at hans Broder *Ebbe Andersøn* træffes som Bispestolens Lensmand paa Kærstrup, som dengang var Taasinges faste Borg. Ebbe arvede ogsaa Kogsbølle, hvor han 1489 fik tildømt et Noer, som antagelig var Engstrækningerne ved Mundingen af Nyborg Fjord; han sad ved sin Død inde med Oregaard i Skovby

Herred som Pantelen af Kronen, og en af hans Sønner arvede det efter ham, men Oprindelsen til dette Forhold er ukendt. Som rimeligt er, finder vi ham blandt de Adelsmænd, der paa Fyenbo Landsting i Aaret 1468 udstedte et af de Vidnesbyrd, som Christiern I afæskede Adelen til Gendrivelse af de Beskyldninger, der rejstes mod ham af de bekendte Axelsønner, som gjorde fælles Sag med deres svenske Standsfæller i Kampen mod Kongen. Som Vidne paa Tinge træffer vi oftere Ebbe Andersøn nævnt, men noget nærmere om hans Liv er os ikke bekendt; 1501 døde han, og hans Hustru Kirstine Bøistrup fulgte ham faa Aar efter i Graven.

Deres Søn *Knud Ebbesøn Ulfeld*, der blev Kogsbølles næste Ejer, hørte ikke heller til de fremtrædende Medlemmer af sin Stand. Ogsaa hans Navn forekommer oftere blandt Vidnerne paa Tinge ved Retstrætter og Ejendomshandler, i Særdeleshed ved fyenske Herredsting og hvor det drejede sig om fyensk Jordegods; 1525 nævnes han i en Rusttjenesteliste blandt Fyens Adel, og han har vel ogsaa sin meste Tid boet paa sine Fædres Gaard, indtil han paa sine ældre Dage for en Aarrække kom til at tilhøre Sælland. Faderen havde, som vi har set, gennem sin gejstlige Broder og som Lensmand paa Kærstrup været knyttet til Odense-Bispen Carl Rønnow, og Forbindelsen med denne Slægt fæstnedes yderligere derved, at Knud Ebbesøn ægtede Anne Hardenberg, hvis Faster var gift med Biskoppens Broder Marquard Rønnow til Hvidkilde og Moder til de to Mænd, der mest har gjort Rønnow-Navnet kendt, og som tillige blev dets sidste Bærere; Eiler Rønnow, hvis Navn endnu lever med hans delvis bevarede Gaard i Odense, og som spillede en Rolle blandt sine fyenske Standsfæller i Reformationstidens Kampe, hvor han sluttede sig til de ny Tankers Mænd, medens Broderen Joachim, Roskilde Bispestols sidste Indehaver, faldt som en af de forreste i Kampen for at bevare den gamle Kirkes Magtstilling. Fra først af var han vel ikke det nyes afgjorte Modstander; sin Bispestol fik han af Kong Frederik I's Naade og paa Betingelse af ikke at stille sig fjendtlig til de wittenbergske Reformer,

og Kirkens højeste Bekræftelse paa Værdigheden, den apostoliske Indvielse, opnaaede han aldrig; han har da næppe haft noget imod at gøre den danske Kirke mere fri og selvstændig, men kun for derved yderligere at styrke Prælaternes Stilling og Indflydelse, og det laa ham saa fjærnt som nogen at ville, at den Kirkens Verdsliggørelse, han selv havde hjulpet med til, og de Reformer, han havde bøjet sig for, skulde ende i radikal Omstyrtelse af Kirkens hele Stilling som Magt i Samfundet; ved en egen bitter Ironi af Skæbnen bærer han selv ved sit høje, eventyrlige Spil en ikke ringe Del af Skylden for, at Kirken tabte alt. Joachim Rønnow gav 1530 Bispestolens faste Slot Gjorslev i Forlening til sin Slægtning Knud Ebbesøn Ulfeld, og naar Povl Helgesen i Skibykrøniken uden Omsvøb kalder denne Mand Kætter, saa kan denne Dom, hvis det skal betegne uforbeholden Tilslutning til Kirkestormernes Parti, ikke gælde den Tid, da han blev Bispens Lensmand og bestemte sin Søn Corfits til gejstlig Stand; denne, der endnu var Barn, fik nemlig tildelt et Kannikedømme i Roskilde, og omtrent samtidig findes han nævnt i den højtansete Biskop Ove Bildes Testamente.

Om Knud Ebbesøns Holdning i den følgende urolige Tid forlyder der intet; han fik dog ellers paa Gjorslev snart Vaabenlarmen tæt ind paa Livet, da Grev Christoffer af Oldenburg i Sommeren 1534 gik i Land i Sælland, besatte Roskilde og Køge og lod sig hylde for Christiern II paa Ringsted Landsting. Den sællandske Adels Færd var ved denne Lejlighed som bekendt meget jammerlig; dens Fører, Anders Bille til Søholm, og Befalingsmanden paa Københavns Slot, Johan Urne, gik mod Løfter om gode Forleninger over til Greven, og deres Standsfæller fulgte i stort Tal det smukke Eksempel. Selv Joachim Rønnow maatte føje sig og betale en stor Sum Penge for at faa Lov at beholde sin Bispestol, som Greven vilde give til den noksom bekendte Gustav Trolle. Og dog hjalp hverken Eftergivenheden eller Forræderiet. Et halvt Aars Tid senere rejste Borgerne i de sællandske Købstæder sig til Kamp mod Adelen, og for Grev

Christoffer var intet antet at gøre end at følge med og føre an i det Stormløb, der nu rettedes mod de faste Slotte; baade Adelens og Biskoppens Gaarde blev indtaget og ødelagt af de rasende Skarer, og Joachim Rønnow selv maatte flygte til Jylland. Hans stærkeste Borg, Dragsholm, blev tappert forsvaret af Eiler Hardenberg, og det er muligt, at Knud Ebbesøn ogsaa har holdt Stillingen paa Gjorslev; i hvert Fald sad han inde med Lenet, saa længe Krigen stod paa, og da Christian III havde faaet Overhaand og ved Statskuppet 1536 havde tilegnet sig alt Bispegodset, forblev Knud Ebbesøn i sin Stilling, omend det ikke varede længe, før han afløstes af en anden. Han kan dog næppe tænkes at have ytret Modstand mod den ny Tingenes Ordning, og vi træffer da ogsaa hans Navn blandt de fyenske Adelsmænds Underskrifter paa Recessen, der vedtoges paa Rigsdagen i København, og hvorved de nye Kirkeforhold blev gennemført og ordnet. Rimeligvis har Knud Ebbesøn selv, nu da han var en gammel Mand, ønsket at tilbringe sin Alderdom i Ro paa sine Fædres Gaard. Hvorledes denne var kommen gennem de urolige Aar, ved vi desværre intet om; Nyborg Slot var jo, saavel som hele Fyen, faldet i Grev Christoffers Hænder, og de fyenske Borges Skæbne havde ikke været blidere end de sællandskes. Kongeborgen Næsbyhoved og Odense-Bispens faste Slot ved Svenborg, Ørkel, var bleven jævnet med Jorden. Om en Ødelæggelse af Kogsbølle hører vi intet, og den har næppe heller hørt til de anseligste, som særlig vakte Borgeres og Bønders Raseri og æggede dem til Angreb.

Det blev kun faa Aar, Knud Ebbesøn endnu fik Lov at leve. Vi hører ham 1539 nævnt blandt den fyenske Adel i en Rustliste, og samme Aar var han paa Fyens Landemode Meddomsmand i en Trætte om noget Tiende mellem Præsterne i Herrested og Ellested. Aaret efter døde han og blev begravet i Vindinge Kirke. Hans Hustru, der overlevede ham i mange Aar, hed, som tidligere nævnt, Anne Hardenberg, og igennem dette Ægteskab var Knud Ebbesøn kommen i

Familieforbindelse med flere af Rigets fornemste og mest betydende Slægter. Fru Anne var Søster til Dragsholms omtalte Forsvarer, Eiler Hardenberg, der siden som Rigshofmester kom til at indtage den højeste Stilling i Riget, og en anden Broder, Corfits, var Fader til den Anne Hardenberg, som Kong Frederik II saa meget ønskede at hæve op paa Danmarks Trone. Fru Anne fik i sin Enkestand af sine Børn Lov til at blive siddende paa Kogsbølle kvit og frit for sin Levetid, og da hun omsider 1566 lukkede sine Øjne, giver en fjærnere Slægtning, der udtaler sin Sorg over hendes Død, hende det Lov, at hun var en „god, vis og vennehuld Kvinde“.

Da havde imidlertid Døden allerede begyndt sin Høst i Slægtens næste Led. Sønnen Ebbe, der havde været Kongens Lensmand paa Lykaa i Skaane og 1550 nævnes som Medlem af Rigsraadet, var død 1560, og *Corfits Ulfeld,* som arvede Kogsbølle, var ligeledes tidlig bortrevet fra en anset Stilling og omfattende Virksomhed. Han maa være født omkring Aar 1520, og allerede som Dreng var han, som tidligere nævnt, bestemt til at være gejstlig; Kirkeforandringen tilintetgjorde denne Beslutning, men som en Mindelse derom tager det sig ud, at han sit hele Liv forblev ugift. Iøvrigt blev hans Virken i Statens Tjeneste ikke synderlig forskellig fra, hvad den under de gamle Forhold vilde være bleven. Allerede 1546 nævnes han som Regnskabsprovst for Thyholm Provsti og var tillige Sekretær i Danske Cancelli, hvor han efterhaanden steg til den ansvarsfulde og brydsomme Post som øverste Sekretær, et Hverv, som han skal have røgtet med stor Uegennytte og Upartiskhed. Under Christian III fik han Livsbrev paa Kronens Gaard Munkerud i Skaane, og forlenedes med Sørup Hovedgaard i det nordlige Falster, som tidligere hørte under Odense Bispestol, og endelig ogsaa med Vor Frue Kloster i Roskilde, der var et af Middelalderens fornemste Nonneklostre her i Landet, og ved Reformationen havde faaet Lov til vedblivende at bestaa under en kongelig Lensmands Styrelse. Tronskiftet medførte saa langt fra nogen Forandring i Corfits Ulfelds Stilling, at han nu blev optaget i Rigs-

raadet af Frederik II, der tillige gav ham St. Laurentii Kapel ved Roskilde Domkirke i Forlening; med dette Kapel, der i sin Tid var opført af en Mand af Ulfeld-Slægten, Biskop Niels Jacobsen (1384), var forbundet Stillingen som en af Universitetets tre Konservatorer, hvis Opgave det var at have Indseende med Universitetets Ejendomme og hele økonomiske Forfatning og at være Dommer i Stridigheder mellem Professorerne; ved denne Lejlighed afgav Corfits det Kannikedømme, han i sin Tid som Dreng havde faaet af Joachim Rønnow. Fremdeles fik han som Gave af Kongen ogsaa Graabrødrekloster i Roskilde, som var bleven nedlagt ved Reformationen, og hvis Bygninger nu stod øde; i Forbindelse hermed maa endelig nævnes, at han købte Hovedgaarden Selsø ved Roskildefjord, og ved Mageskifte med Kongen erhvervede den derved liggende Eskildsø, som ogsaa var gammelt Kirkegods. Corfits Ulfeld har saaledes haft fuldt op at gøre med at styre alle disse Len og Ejendomme og samtidig røgte sit Hverv i Cancelliet. Med den kongelige Tjeneste fulgte i hine Tider den stadige Vekslen af Opholdssted, naar Kongen drog fra den ene Landsdel til den anden, og til Tider de længere Rejser ud af Riget i diplomatisk Sendelse eller i Hoffets Følge til Fester og Sammenkomster; 1548 var han saaledes med i Dronning Dorotheas store og pragtfulde Følge, da hun ledsagede Kongens Søster, Prinsesse Anne, til Torgau i Sachsen, hvor hendes Bryllup med Hertug, senere Kurfyrst, August blev fejret, og han ledsagede ligeledes Dronningen paa hendes Rejse til Wismar i 1554. Det er derfor sikkert kun den ringeste Del af sin Tid, han har kunnet tilbringe paa Kogsbølle hos Moderen; han skriver sig dog oftest til denne Gaard, og at han har taget sig af den og interesseret sig for den, ses deraf, at han ved Mageskifte med Kongen søger at gøre dens tilliggende sammenhængende. Endnu et Vidnesbyrd om hans store Virketrang har vi i den Omstændighed, at han er en af de fem Adelsmænd, der i Aaret 1561 faar Kongens Tilladelse til at drive et Bjærgværk ved Kullen i Skaane. Rigtignok synes de ikke at have haft megen Fornøjelse af dette Fore-

tagende, skønt Kongen ydede dem megen Bistand; ikke blot fik Lensmanden Ordre til at sørge for Brænde til dem, men for at det hele kunde komme i god Gænge, blev der fra Sachsen indkaldt nogle Berggeseller, som de kaldtes; men disse viste sig snart saa umedgørlige og opsætsige, at Lensmanden maatte „straffe dem med Jærn og Fængsel", og samme Medfart maatte man give den Bonde, der boede i Gaarden paa Kullen, da han ikke vilde flytte ud trods Kongens Befaling. Har end denne Bjærgværksvirksomhed været en mislykket Spekulation, saa er det klart, at Corfits Ulfeld efterhaanden blev en meget velhavende Mand; det kan da ikke forundre, at han allerede under Christian III kunde forstrække Kronen med en Sum Penge, hvorfor han i Pant fik tre Bøndergaarde i Kyflinge i Skaane, som Frederik II senere tilskødede ham, og at han i 1562 kunde laane Frederik II en ret betydelig Sum mod at faa Pantebrev paa Hundslund Kloster (nu Dronninglund) i Jylland. Paa de Tider havde Kongen ogsaa haardt Brug for Penge, og dette Laan var kun en ringe Del af, hvad de store Krigsrustninger kom til at koste; for det var Krigen med Sverrig, Unionens ulyksalige Følge og Danmarks Svøbe gennem Aarhundreder, som nu atter stod for Døren. I de Begivenheder, som gik forud, spillede Corfits Ulfeld en vigtig Rolle, uden at vi dog ved, om han har sluttet sig til Flertallet af sine Fæller i Rigsraadet i deres Bestræbelser for at bevare Freden. Han sendtes, efter at der allerede var ført mange resultatløse Forhandlinger, straks efter Nytaar 1563 tilligemed Jacob Brockenhuus til Sverrig for endnu en Gang at kræve af Erik XIV, at han skulde fjerne de danske og norske Vaabner af sit Segl, og denne paa Forhaand haabløse Sendelse blev tilfældigvis det lille Stød, der bragte Vægtskaalen til at synke, saa det sidste Haab om at undgaa Krigen brast. Da nemlig Frederik II ikke hører noget fra sine Udsendinge, bliver han ængstelig for, at de bliver holdt tilbage af Svenskerne, og giver Befaling til, at nogle svenske Gesandter, der tilfældigvis opholder sig i København paa Gennemrejse til Tyskland, skal forhindres i at forlade Byen.

Den Maade, hvorpaa Svenskerne giver deres Forbitrelse over denne Indespærring Luft, vækker Kongens levende Harme, som ikke mindskes, da han kort efter af sine Udsendinge erfarer Kong Eriks afvisende Svar. Frygten for Corfits Ulfelds Skæbne viste sig ugrundet, for saavidt som han i de første Dage af Marts vendte velbeholden hjem. Alligevel synes denne Sendefærd at have været skæbnesvanger for ham; en Rejse gennem Sverrig, midt i Vinterens Hjærte var i hine Tider næppe heldbringende for Sundheden, og sikkert er det, at han straks efter sin Hjemkomst blev syg og døde paa Hillerødsholm den 12. Marts 1563. Kongen tog sig personlig hans Død nær og fulgte selv hans Lig, som 26 Adelsmænd bar til dets Hvilested i Frue Kirke i København. Alle Samtidens Vidnesbyrd om Corfits Ulfelds Karakter og Personlighed klinger sammen i uforbeholden Ros. Han var en klar og redelig Karakter, mildt dømmende, redebon til Hjælp, hvor han mente, den rettelig burde ydes, en Mand i sin Færd ved legemlige Anstrengelser og i aandeligt Arbejde, som hans betydelige Evner gjorde ham særdeles skikket til, og endelig var han af et vindende og indtagende Væsen, som en samtidig giver det Udtryk, at han var „regi et omnibus bonis percharus“.

24. Corfits Ulfelds Ligsten.

Da Corfits Ulfeld var død uden Livsarvinger, blev hans store Efterladenskaber delt og skiftet mellem Moderen, som fik Lov til at beholde Kogsbølle for sin Levetid, Brødrene Jacob og Erik, Søsteren Dorothea og den afdøde Broder Ebbes Børn, Knud og Helvig. Den største Part saavel i Kogsbølle som i Selsø Hovedgaard tilfaldt ved Skiftet Jacob, som senere ved at udkøbe sine Medarvinger blev Ene-

ejer af begge Gaarde. *Jacob Ulfeld*, der maa være født henimod Aar 1530, havde efter Tidens Skik tilbragt sin Ungdom med Studier ved fremmede Universiteter; 1552 var han i Løwen i Flandern, og to Aar senere træffer vi ham sammen med den senere bekendte Kansler Niels Kaas i Wittenberg, hvor Melanchtons theologiske og philosophiske Forelæsninger samlede Ungdommen fra hele Nordevropa. Hvor vidt omkring han iøvrigt har været er os ikke nærmere bekendt, men det fremgaar klart nok af hans senere Liv, at Udbyttet ikke blot har været en stærk Paavirkning af den nye Theologi og det religiøse Liv, der dengang raadede i Tyskland, men at han ogsaa har benyttet Tiden til at skaffe sig gode Kundskaber i anden nyttig Lærdom. Efter sin Hjemkomst indtraadte han i Hoftjenesten og var Hofsinde, indtil han i Aaret 1562 giftede sig med den 18-aarige Anne Flemming, en Datter af Jacob Flemming til Bavelse og Maren Juel. Allerede kort efter Datterens Fødsel var Jacob Flemming død som den sidste Mand af sin Slægt, og Enken havde giftet sig paany med Christoffer Ulfeld til Jershave, en Søn af den tidligere omtalte Palle Andersøn Ulfeld til Hverringe; hun overlevede dog ogsaa denne sin anden Mand og døde i en høj Alder, antagelig paa Kogsbølle, da hendes Lig var blandt dem, der førtes fra Vindinge til Kværndrup Kirke. Anne Flemming bragte sin Mand i Medgift sin Fædrenegaard Bavelse, og et Par Aar efter Brylluppet fik Ægteparret Kongens Stadfæstelse paa et gensidigt Testamente, hvorved de tilsikrede hinanden Arven af deres Ejendomme. Maaske har Fru Anne allerede tidlig været svagelig; hendes Tid blev i hvert Fald ikke lang, da hun, kun 26 Aar gammel, døde den 17. November 1570; men en medvirkende Grund til Testamentets Oprettelse, kan dog ogsaa søges deri, at hendes Mand har næret Frygt for, at der ved hans mulige Død skulde beredes hende Vanskeligheder af Broderen Erik Ulfeld. Denne havde nemlig ved Skiftet efter Broderen Corfits vist sine Medarvinger lidet Hensyn; ikke blot havde han meget mod Jacobs Ønske vist Tilbøjelighed til at afhænde sin Arvepart til Fremmede, saa der maatte udvirkes en

kongelig Ordre om, at ingen maatte købe eller tilpante sig noget af Corfits Ulfelds efterladte Gods, og at Erik, hvis han vilde afhænde noget, først skulde tilbyde sin Broder det, men han havde ydermere rentud nægtet at betale sin Andel i Corfits' efterladte Gæld, som naturligvis skulde fordeles paa Arvingerne, saa at et andet Kongebrev maatte give Jacob Tilladelse til at lægge Beslag paa saa meget af Eriks Gods, som der maatte tilkomme ham at betale af Gælden. Kong Frederik synes saaledes vel at erindre det Løfte, han havde givet Corfits Ulfeld om at være hans Broder Jacob en naadig Herre, og Jacob Ulfeld synes ikke mindre at have gjort sig fortjent til den Gunst, der blev ham vist. Han var med i Krigen mod Sverrig baade til Lands og til Vands; om Bord paa Flaaden under Herluf Trolles Anførsel kæmpede han med Svenskerne under Øland, da Otte Rud entrede og ødelagde det fjendtlige Admiralskib og tog Admiralen til Fange; han var Krigscommissær ved Landhæren hos Daniel Rantzau, og at Kongen i det hele har været tilfreds med hans Tjeneste, fremgaar deraf, at han i Efteraaret 1566 optog ham i Rigsraadet. Snart efter er imidlertid den gode Forstaaelse bristet, uden at det er os muligt at udrede den nærmere Sammenhæng af, hvad der skete. De sidste Aar af den ulyksalige Krig var en særlig vanskelig og fortvivlet Tid; Peder Oxes Overtagelse af Styrelsen havde vel aabnet nye Kilder for Tilvejebringelsen af de nødvendige Penge til Krigen, men dermed var ogsaa hele Landet anspændt til det yderste, uden at det afgørende Slag mod Sverrig var ført. Daniel Rantzaus berømte Tog ind i Østergøtland gav Kongen nyt Haab om, at dette nu skulde lykkes, og Skatteskruen pressedes atter en Omgang rundt. I disse Forhold maa vistnok Foranledningen søges til, hvad der skete mellem Kongen og Jacob Ulfeld. Corfits Ulfeld havde nemlig i sin Tid, ved hvilken Lejlighed vides ikke, laant 1000 Daler af Kongen, og disse Penge fik nu Broderen Ordre til at betale; dette har næppe smagt Jacob, og først efter at Ordren var gentaget, blev Pengene betalt ved Kieler Omslag 1568 til Rentemesteren Eiler Grubbe, men uden at

Forskrivningen samtidig blev leveret tilbage, hvad enten nu dette skyldtes Forsømmelighed hos Rentemesteren eller Dokumentet tidligere var bortkommet. Naar man hører, at Jacob Ulfeld en Snes Aar senere førte Proces mod Eiler Grubbes Arvinger om denne samme Forskrivning, ligger det nær at antage, at der ved Betalingen er opstaaet Strid, hvori Jacob Ulfelds Paastaaelighed kan have vakt Kongens Vrede; Frederik II var jo ikke blot af Naturen en meget hæftig Mand, men de mange fejlslagne Forhaabninger til den Krig, han saa fyrigt havde kastet sig ind i, havde gjort hans Sind bittert og pirreligt, og hans Forhold til Rigsraad og Adel var i disse Aar overmaade spændt. Hans Harme mod Jacob Ulfeld maa imidlertid have været stor, da han greb til den voldsomme Forholdsregel at udstøde ham af Rigsraadet og fratage ham hans Forlening, Hundslund Kloster i Vendsyssel, som han havde faaet i Pant efter Broderens Død. Unaaden var dog ikke af lang Varighed. Aaret 1570 bragte endelig Fredsslutningen med Sverrig, der befriede Landet for et knugende Tryk og beredte Vejen for Modsætningernes Forsoning, ogsaa indadtil; for Jacob Ulfeld slog Oprejsningens Time, da Kongen i December gav ham hans Plads i Rigsraadet tilbage, og snart fulgte Naadens mere haandgribelige Vidnesbyrd, de gode Forleninger. Han fik Dalum Nonnekloster ved Odense, der siden Reformationen havde været styret af verdslige Lensmænd, hvem det paahvilede at sørge for de faa endnu tilbageblevne Nonner, og samtidig ogsaa St. Knuds Kloster, der ligeledes var bleven inddraget under Kronen, men hvis Styrelse Christian III havde overdraget til Prioren Christen Povlsen, der i en Menneskealder røgtede dette Hverv med stor Dygtighed og Paalidelighed. Nu var han en skrøbelig Olding, der ønskede Hvile, og da Klosteret blev givet i Forlening til Jacob Ulfeld, bestemtes det, at den gamle Prior skulde have frit Ophold Resten af sine Dage. Forholdet mellem den gamle og den ny Lensmand synes dog ikke at have været det bedste; det stiller ikke Jacob Ulfeld i noget smukt Lys, at Kongen gentagne Gange maa minde ham om, at det er hans Pligt at behandle den vel-

tjente Mand godt og give ham, hvad han behøver til sig og sine Folk, og det er ikke til at tage fejl af, naar Kongen fremhæver Hr. Christens Pligtopfyldenhed samtidig med, at han bebrejder Jacob Ulfeld hans Forsømmelse af at holde St. Knuds Kirke vedlige. Pligten overfor Kirken, hvor jo flere danske Konger, blandt andre den sidst afdøde, havde faaet deres Hvilested, blev ogsaa flere Gange Lensmanden indskærpet; men Opgaven var ikke helt let, da Reformationen havde berøvet Kirkerne deres gamle Indtægtskilder, som flød saa rigeligt af Sjælemesser og milde Gaver, og intet givet dem i Stedet; St. Knuds Kirke, der endnu ikke var gjort til Sognekirke, blev kun lidet brugt og maatte saaledes falde Klosteret til Byrde. Det er da næppe helt uden Forbindelse med disse Forsømmelser, naar St. Knuds Kloster allerede 1573 atter blev frataget Jacob Ulfeld, men da han beholdt Dalum, var der ikke Tale om nogen ny Unaade, og rimeligvis har ogsaa en anden Grund været medvirkende; vi hører nemlig, at han netop i disse Tider var syg og svagelig og lod beskikke Værger for sine umyndige Børn for det Tilfælde, at han skulde gaa bort, og et Vidnesbyrd om, at hans Tanker var vendt mod det hinsides, har vi ogsaa i den Samling Bibelsprog, han da lod udgive med Fortale af ingen ringere end Niels Hemmingsen. Bogen, der netop har Trykaaret 1573, bærer vel ikke Samlerens Navn, men paa Titelbladets Bagside er trykt Ulfeldernes og Flemmingernes Vaabner og Jacob Ulfelds Forbogstaver med et Vers af Psalmerne, der passer godt i en syg Mands Mund. Dog Livet havde endnu Brug for Jacob Ulfeld, og han synes atter at være bleven Herre over sin Sygelighed; endnu samme Aar var han med at repræsentere Kongen ved Hertugen af Preussens Bryllup og deltog i et Gesandtskab til Kong Johan af Sverrig.

I Aarenes Løb, i Nedgangens som i Fremgangens Tid, havde Hr. Jacob aldrig forsømt sine Ejendomme; som saa mange kendte Mænd af hin Tids Adel var han Godssamler i stor Stil. Efter Moderens Død havde han afkøbt sine Medarvinger deres Andele saavel i Kogsbølle som i Selsø, og med Bavelse, som han giftede sig til, besad han nu

tre Hovedgaarde, hvis Tilliggende han utrætteligt arbejdede paa at øge og afrunde ved Køb og Mageskifter med Kronen og med hvem, der ellers maatte eje noget, han attraaede. Endelig sikrede han sig Besiddelsen af alt det erhvervede ved den for Datidens Retsskik ejendommelige Foranstaltning, som kaldes Forfølgning til Laas, hvorved forstaas en gentagen Bekendtgørelse paa Tinge af, hvilke Ejendomme man besidder, og Opfordring til alle, som mener at kunne rejse Indsigelse derimod, til at indfinde sig; melder ingen sig, eller Indsigelserne er gendrevne, udstedes paa Rettertinget det saakaldte Laasebrev, der tilsikrer den retmæssige Besiddelse.

Som Medlem af Rigsraadet stod Jacob Ulfeld i første Række, og har end maaske Kongen ikke følt sig synderlig tiltalt af ham personlig, saa har han utvivlsomt respekteret hans Dygtighed; navnlig i diplomatiske Forhandlinger synes han at have været brugbar, og ligesom han deltog i det nævnte Gesandtskab til Sverrig, saaledes var han nogle Aar senere paa en Sendefærd til England, og gentagne Gange var han paa Kongens Vegne tilstede ved de endeløse Forhandlinger med Kongens Farbrødre, Hertugerne Hans og Adolf, i de smaalige Kævlerier om Hertugdømmerne. Det var da uden Tvivl i Tillid til, at han var den rette Mand, at det betroedes ham at udføre den vanskelige og ansvarsfulde Mission at gaa som Leder af et Gesandtskab til den russiske Czar, med hvem det syntes at trække op til alvorlige Stridigheder. Denne eventyrlige Rejses Historie skal ikke her genfortælles; den Behandling, Gesandterne fik, var ikke just stemmende med Vesteuropas folkeretlige Grundsætninger, og der er al Grund til at tro, at det er sandt, naar de hævdede, at det var Nøden og Ønsket om at slippe levende fra Affæren, der tvang dem til at overtræde Instruksen og føje sig efter Czar Iwans Fordringer. Men Frederik II vilde ikke lade denne Forklaring gælde, og da Jacob Ulfeld blev anklaget for Rigsraadet, sluttede dette sig til Kongens Anskuelse, og Sagens Udgang blev Dom for Brud paa den givne kongelige Ordre, Udstødelse af Raadet og Fortabelse af Forlening. For

anden Gang var Jacob Ulfeld sat udenfor, stængt ude fra al Virksomhed i Rigets Tjeneste, og denne Gang ramt ikke blot af Kongens Vrede men ogsaa af sine Standsfællers Misbilligelse, uden stort Haab om, at det ogsaa nu kun skulde være forbigaaende. Stiv og paastaaelig som han var, har denne Behandling kun staaet for ham som en skrigende Uretfærdighed, der ramte ham svidende haardt; men knække ham kunde de ikke, han havde sine Ejendommes Forøgelse at arbejde for, og med Tiden kunde det dog maaske blive ham, der fik det sidste Ord i den ulyksalige Sag.

Godsernes Styrelse, Forøgelse og Forbedring lagde nu atter Beslag paa største Delen af Hr. Jacobs Kræfter; han fortsatte sine gamle Udvidelsesbestræbelser, og vi ser ham i disse Aar lægge en Del ny Jord ind under Kogsbølle og blandt andet erhverve Kejrupgaarden i Kølstrup, som jo en af hans Forfædre havde afhændet til Dronning Margrete. Et interessant Vidnesbyrd om den Iver og Ordenssans, der har præget hans Godsstyrelse, maaske ogsaa om hans Forfængelighed, har vi bevaret i den ovenfor omtalte og benyttede Jordebog med de morsomme farvelagte Tegninger, som indeholder udførlige Lister over Hovedgaardenes Jorder og alt det tilliggende Bøndergods. Som adskillige andre af Tidens rige Adelsmænd var Jacob Ulfeld ogsaa byggelysten; alle tre Hovedgaarde opførtes helt fra ny af, og Kogsbølle blev endda flyttet fra sin oprindelige Plads i Landsbyen nærmere ud mod Fjorden og den Bygning rejst, som ovenfor udførlig er skildret, samtidig med, at det gamle Stednavn maatte vige for Slægtens eget — Ulfeldsholm.

Men Ejendommenes Drift og Forbedring var ikke det eneste, der udfyldte Jacob Ulfelds Tid og tog hans Interesse. Fra sin Ungdom af besad han gode Kundskaber og Sans for Tidens aandelige Liv, den Tid, der her hjemme var Anders Sørensen Vedels, og hvis bedste Navne er Tyge Brahe og Arild Huitfeldt, da Folkeviserne blev optegnede og Slægtebøgerne samlede rundt om paa Landets Herregaarde. Ogsaa Jacob Ulfeld delte sine Standsfællers levende Kærlighed til

Fædrelandets Minder, og hans ufrivillige Otium førte ham nu til mere indgaaende historisk Sysselsættelse, der satte Frugt i en lille latinsk skreven Danmarkskrønike, som skildrer Tiden fra 1333 til Christian III's Død. Dette Arbejde er dog i alt væsentligt blot en Oversættelse eller Bearbejdelse af en ældre dansk Krønike, hvis Forfatter antagelig var Herman Vejger, og i sig selv er det ikke af synderlig Betydning; derimod er Fortalen, som staar for Jacob Ulfelds egen Regning og er skrevet paa Ulfeldsholm i September 1585, af ikke ringe Interesse ved de almindelige Bemærkninger, der her fremsættes om Historieforskningens Væsen og Værdi. Ligesom vi gennem de hellige Skrifter erfarer, hvorledes vi skal leve vort Liv i Forhold til det højeste, saaledes giver den videnskabelige Erkendelse i Almindelighed, Historien i Særdeleshed gennem Slægtens indvundne Erfaring, Belæring om Veje, Maal og Midler for Livet, saa vel i Samfundets Tjeneste som i den enkeltes Forhold; med Hæder nævnes Tyge Brahe som en Mand, der har sat sit Liv og sin Kraft ind paa videnskabelig Forskning, og de Ord, hvormed hans Virken karakteriseres, vidner om en Kultur og en Fordomsfrihed, som næppe heller hos Datidens Adel var helt almindelig; han satte, siges der, skønt født af Landets fornemste Adel, det Adelskab højere, der vindes ved Aandens Udvikling gennem Forskning, fordi det er den personlige Dygtighed, ikke Blodet, der skaber den sande Adel. Ikke blot Beundring men ogsaa varm Sympathi kommer her til Orde, og et latinsk Digt, som Tyge Brahe ved samme Tid tilskrev Jacob Ulfeld, viser, at Følelsen var gensidig. Om Historiens Betydning udtaler Jacob Ulfeld sig paa lignende Maade i Fortalen til et andet Værk, hvis Indhold er af ulige større Interesse end det førstes, Beskrivelsen af hin uheldige Ruslandsfærd, der havde faaet saa indgribende Virkning. Denne Skildring, der ligeledes var affattet paa Latin, men lige saa lidt som Krøniken udkom i Trykken, havde dog en væsentlig anden Karakter; det var ikke objektiv Historieskrivning men et Forsvarsskrift, bestemt til at modbevise den formentlig uretfærdige Anklage. Det er bekendt, at Jacob Ulfeld kort efter

25. Jacob Ulfelds og Anne Flemmings Ligsten.

Frederik II's Død ved et Møde i Roskilde Domkirke overfor Regeringsraaderne søgte Æresoprejsning og Retfærdiggørelse, at han overleverede dem en Redegørelse for sin Sendefærd, som han truede med at offentliggøre; men det Svar, han fik, var skarpt og afvisende, Sagen blev ikke genoptaget, Hr. Jacob fik ikke sin Stilling og sine Værdigheder tilbage, og han gemte atter sin Rejsebeskrivelse hen. Den blev vel siden sendt til en Bogtrykker i Udlandet, men udkom først mange Aar efter Forfatterens Død, da Sagen var glemt og uden Interesse. Jacob Ulfelds Haab om hos sine Standsfæller at finde den Retfærdighed, som den afdøde Konge ikke havde villet yde ham, var glippet, og siden bragte han ikke mere sin Sag frem. Rimeligvis har han i sine sidste Aar været svagelig, og idelig kredser hans Tanker om

*) Indskriften lyder i Oversættelse: Under denne Sten er begravet ærlig og velbyrdig Mand Jacob Ulfeld til Selsø og Kogsbølle, fordum Kong Frederik II's Raad, som døde 8. Oktober 1593, og hans hjærtekære Hustru, Anna Flemming til Bavelse, som efter at have levet retskaffent i Ægteskab med sin Mand i otte Aar døde i sin Alders 26. 1570, den 11. November.

Døden; mest levede han paa sit kære Ulfeldsholm, oftest ensom, da hans Sønner færdedes i det fremmede, optaget af at læse og oversætte religiøse Skrifter. Han udgav saaledes i dansk Oversættelse Rostocker-Theologen David Chytræus' Bog om Døden og det evige Liv med et Forord, som er rettet til hans tre unge Sønner, og et Par Aar senere et andet Skrift af beslægtet Indhold, som han har faaet tilsendt af den bekendte lærde holstenske Mæcen Henrik Rantzau, hvem Oversættelsen er tilegnet. Den sidste Bogs Forord er dateret den 30. Januar 1593, og endnu samme Aar i Oktober døde den gamle Herre og jordedes hos sine Fædre i Vindinge Kirke.

Jacob Ulfelds tre Sønner tog hver sin af Faderens Hovedgaarde i Arv, Corfits Bavelse, Jacob Ulfeldsholm og Mogens Selsø; en Søn, Knud, var død før Faderen. *Jacob Jacobsen Ulfeld* var født 25. Juni 1567 paa Bavelse og blev efter Tidens Skik opfostret hos Mormoderen, Fru Maren Juel, indtil han fyldte sit syvende Aar. Efter at være undervist i Hjemmet hos Faderen, sendtes han fjorten Aar gammel ud paa Rejse til videre Uddannelse og studerede en længere Aarrække ved fremmede Universiteter; i Genf træffer vi ham 1584, og et Par Aar senere i Basel, hvorfra han begiver sig til Italien, der allerede dengang øvede en dragende Magt paa nordiske Sind. Bolognas ærværdige Højskole, det stille middelalderlige Ravenna, Loreto, alle andægtige Pilgrimmes Maal, og selve den evige Stad var Stationer paa hans Fart mod det solrige Napoli og Sicilien; selv Malta besøgte han og deltog med Ordensridderne i en mindre Tyrkerekspedition. I Begyndelsen af 1588 var han atter i Rom tilligemed Broderen Mogens og deres Landsmand Christian Barnekow; i Forening med Slesvigeren Hans Jacobsen Skærbæk, der senere blev bekendt som Forfatter og døde som Medicus i Lybæk, drøftede de unge Mænd store Planer om eventyrlige Rejser, skønt Sydens uvante Levemaade allerede nu lod dem føle Rejselivets Besværligheder; ved Universitetet i Siena, hvor de indfandt sig hen paa Foraaret, medens Toscana stod i sin rigeste Pragt, traf de yderligere en Landsmand, Sivert

Grubbe, som med Iver sluttede sig til deres Planer; desværre maatte han atter melde sig fra, da en anden ung Adelsmand, som han havde lovet at slaa Følge med til Tyskland, ikke vilde løse ham fra Løftet. Ogsaa Mogens Ulfeld opgav atter at deltage, men de andre tre beslut-tede at overvinde Vanskelighederne; de vilde besøge det hellige Land og se de gaadefulde Pyramider ved Nilen, og fra Venedig, hvor en tysk Adelsmand sluttede sig til dem, drog de i Eftersommeren 1588 afsted. Først satte de Kursen mod Constantinopel, hvor de opholdt sig nogle Maaneder, stærkt optagne af Gadernes brogede Liv og den gamle Stads rige historiske Minder, og den Fasthed og Orden i det daværende tyrkiske Regeringsmaskineri, som de vordende danske Stats-mænd med Interesse iagttog, vandt deres levende Beundring. Da det lille Selskab havde opnaaet Regeringens Pas til at rejse i Orienten, begav de sig tidlig paa Aaret afsted over Patmos, Rhodos og Cypros til Jaffa og naaede den 7. April Jerusalem. De valfartede nu til de hellige Steder og tog alle de mange mærkelige Curiositeter i Øjesyn, som de stedlige Munke og andre Ciceroner havde at forevise, end ikke Adams Grav eller det Hul, hvori Træet havde staaet, hvoraf Christi Kors var taget, blev forsømt. Ogsaa Smaabyerne som Betha-nia og Bethlehem besøgte de, skønt det mildest talt var noget usikkert at rejse omkring i Landet; paa disse Ture traf de saa mange Røver-bander, at de „vel 20 Gange maatte løse sig fri og blev ilde trakteret med Hug og Slag“. Ja selve den tyrkiske Guverneur i Jerusalem, der skal have været en „gerrig Cumpan“, lod dem, da de vilde for-lade Byen, arrestere og slap dem kun fri mod en Pengeforæring. Fra Jaffa sejlede de ad Ægypten til, men paa denne Fart havde de atter nær sat Livet til; selve Skibet var usselt og Proviantforsyningen saa mangelfuld, at de i flere Dage slet intet fik at spise, og da de endelig naaede udfor Damiette, kunde Skibet paa Grund af Storm ikke gaa ind, saa de maatte klæde sig af, binde Klæderne i en Bylt paa Hove-det og svømme det sidste Stykke ind til Land, hvor der dog saa var en menneskekærlig Tyrk, der tog sig af dem og gav dem noget at

leve af. Med stor Interesse besaa de Ægyptens Mærkværdigheder, det brogede Liv i Kairo, Pyramiderne og Nilen, hvor særlig Flodhestene tiltrak sig deres Opmærksomhed. De fortsatte dog ikke Rejsen længere op i Landet, hvad enten det nu var, fordi de ikke mente, at deres Tid og deres Penge slog til, eller det var, som der staar i Ligtalen over Christian Barnekow, „for Luftens Skyld og anden megen Ulejlighed, ja for Rosmere, Crocodiller og andre slige onde Dyr“. Fra Alexandria gik de atter til Søs til Kreta, hvor de ved Landgangen blev antaget for Sørøvere og nær var bleven slaaet ihjel; da Misforstaaelsen var opklaret, kom de dog i gemytligt Lag med nogle Grækere, der morede sig med at drikke dem til og undrede sig over, at „den tyske Nation“ ikke viste større Udholdenhed ved Bægret. Endelig naaede det lille Selskab efter at have udstaaet en voldsom Storm i Adriaterhavet hen paa Efteraaret tilbage til Venedig, og her eller i det nærliggende Padova maa Rejsefællernes Veje være skilte; Christian Barnekow blev i Padova, medens Jacob Ulfeld drog til Holland og derfra hjem til Danmark. Opholdet i Hjemmet blev dog meget kort; der var endnu meget for den unge Adelsmand at se og lære ude i Verden, og han drog nu til Frankrig, hvorfra han først to Aar efter vendte hjem, da han kaldtes til sin Faders Dødsleje. I den Tid, han nu opholdt sig i Hjemmet, forlovede han sig med Birgitte Brockenhuus, en Datter af Laurits Brockenhuus til Egeskov og Karen Skram, men Jomfru Birgitte var endnu kun et Barn, og inden han kunde gifte sig og sætte Bo, maatte han endnu engang ud paa Rejse for at se det Land, der paa de Tider var Europas mægtigste, og hvis toneangivende Hof og fine Sæder heller ikke en dansk Diplomat kunde være ukendt med. Over Genova og Barcelona naaede Jacob Ulfeld Madrid, hvor han indførtes og færdedes ved Philip II's Hof, her og paa Escorial; han forsømte ikke at besøge de gamle arabiske Mindesmærker i Cordova og Granada og lagde endelig Hjemrejsen gennem Norditalien, Kroatien og Ungarn, over Warschau, hvor han overværede Festlighederne ved en Kongekroning.

Tredive Aar gammel stod Jacob Ulfeld nu atter i sit Fædreland med en lang Række indholdsrige Lehr- og Wanderjahre bag sig; grundige Kundskaber i de fremmede Sprog og nøje Kendskab til Forholdene i alle Europas Lande var den Skat, han hjembragte, og som nu skulde bære Frugt i den Virksomhed i Statens Tjeneste, som han efter sin Stand og sine Evner maatte føle sig kaldet til. Roligt og ligesom selvfølgeligt steg han til de højeste Poster og røgtede stedse større og mere betroede Hverv; 1607 blev han optaget i Rigsraadet, og 1609 fulgte han den bekendte Arild Huitfeldt, Danmarks Krønikeskriver, i Posten som Rigens Kansler, hvis Virkeomraade nærmest faldt sammen med det nuværende Indenrigsministerium, men som tillige beklædte Dommersædet paa Rigens Retterting, som svarer til den senere Højesteret. Men ogsaa i Udenrigspolitiken fandt hans gode Kundskaber rig Anvendelse, og ikke blot til de evindelige Grænsemøder med Sverrig paa Kalmarkrigens Tid, men rundt om til tyske Stæder og Fyrster, til England, og saa langt som til Spanien gik hans diplomatiske Sendelser. Desuden havde han sine Len at bestyre; 1602 havde han faaet Hindsgavl, 1606 Hagenskov (nu Frederiksgave) og endelig 1610 Nyborg Slot, som laa saa bekvemt for ham lige ved hans egen Fædrenegaard. 1599, den 10. Juli, havde han i Nyborg ægtet sin Fæstemø, Birgitte Brockenhuus, og om denne Bryllupsfærd har vi endnu

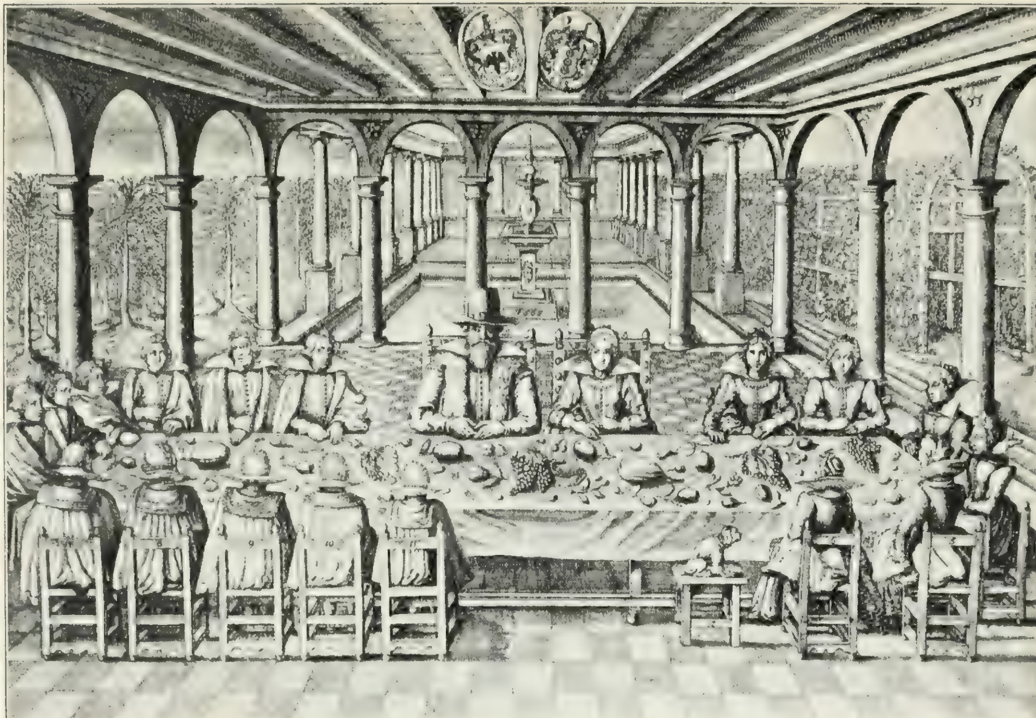
26. Jacob Ulfeld.*)

*) Omskriften lyder i Oversættelse: Jacob Ulfeld, Herre til Ulfeldsholm, Kongen af Danmarks Raad, Lensmand paa Hagenskov.

bevaret et Mindesmærke i det prægtige udskaarne Skab med Parrets Vaaben og Navnetræk, som findes i Nationalmusæet, og som ovenfor er omtalt og afbildet. I deres Ægteskab fødtes en talrig Flok af Sønner og Døtre, som alle fik en omhyggelig Opdragelse; Sønnerne gik i Skole paa Herlufsholm og sendtes siden til fremmede Universiteter til fortsat Uddannelse; alligevel kom ingen af dem til at spille nogen betydelig Rolle, han alene undtaget, der satte al sin Kraft ind paa at ødelægge sit Land og som kastede en dyb Skygge over sin gamle Slægt.

Paa Ulfeldsholm har Jacob Ulfeld, saa optaget af sine mange Hverv som han var, næppe opholdt sig ret meget; naar ikke selve Statstjenesten lagde Beslag paa ham, maatte han dele Tiden mellem Len og Privatejendom, og Faderens Erhvervelyst og Udvidelsestrang træffer vi ikke hos ham. At han dog har omfattet sine Fædres Hjem med Interesse, ser vi af de Byggeforetagender, han der satte i Værk, og som vi ovenfor har hørt strakte sig over en længere Aarrække; det virker derfor overraskende at høre, at han kunde skille sig ved den Gaard, der gennem saa mange Generationer havde været Slægtens Hjem, som hans Fader havde givet saa fornem en Skikkelse og han selv arbejdet paa yderligere at forskønne; i Aaret 1616 solgte han Ulfeldsholm til Fru Ellen Marsvin og købte samtidig Egeskov af sine Brodersønner Jacob og Frants Ulfeld, Sønner af den tidligere nævnte Corfits, der havde arvet Bavelse og som var gift med Elisabeth Brockenhuus, Fru Birgittes Søster. Egeskov var jo nemlig Fru Birgittes fædrene Hjem, og hendes Ønske maa vel antages at have været den bestemmende Grund til den hele Handel. Det var ved denne Lejlighed, Fædrenes Kister og Ligsten førtes fra Vindinge til Kværndrup Kirke og de omtalte Epitafier blev opsat.

Hermed gaar Jacob Ulfeld og hans Slægt ud af Ulfeldsholms Historie. Endnu en Aarrække levede og virkede han, de sidste Aar dog stærkt plaget af Sygdom; 1630 døde han, savnet og begrædt af mange, og fik af sin Ungdoms Studiefælle, Sivert Grubbe, det Efter-

27. Jacob Ulfeld med Familie.

mæle, at han var en Mand, der var berømt af mange Rejser og Statssendelser og saare vel fortjent af sit Fædreland. Fru Birgitte overlevede sin Mand i mange Aar og døde først 1656 paa sin Mødrenegaard Urup mellem Horsens og Skanderborg.

---

2. ELLEN MARSVIN OG HENDES SLÆGT.

Ulfeldsholms nye Ejer tilhørte en Slægt, som regnes til den fyenske Uradel. Omkring Aar 1400 træffes Marsvin'erne blandt Odenses Patricierfamilier, og et Aarhundrede senere tælles Slægten blandt Rigets Højadel. Jørgen Marsvin var paa Christiern II's Tid Rigens Kansler og en formuende Mand; han ejede to Hovedgaarde i Nærheden af Odense, Lindved, som han giftede sig til, og Hollufgaard, som han selv havde oprettet af sammenkøbt Bøndergods; den sidste ombyggedes af hans Sønnesøn af samme Navn, der opførte den massive Hovedbygning, som endnu staar, omend i noget molesteret Skikkelse. Denne yngre Jørgen Marsvin spillede i Kraft af sin Dygtighed en vis Rolle, men var tillige en brutal og hensynsløs Mand, der nød liden Anseelse og Sympathi. Ved sin Hustru, Karen Gyldenstjerne, var han Fader til Ellen Marsvin, der fødtes 1572 og i en Alder af kun 17 Aar blev gift med den 52aarige Ludvig Munk til Nørlund, der var bleven afsat som Lensmand over Trøndelagen og idømt en Bøde for Udsugelser og haard Behandling af Bønderne. I dette Ægteskab blev Ellen Marsvin Moder til sit eneste Barn, den velkendte Kirsten Munk, der fødtes 1598, men den store Aldersforskel mellem Ægtefællerne kan ikke have været til Gavn for Forholdet, og Fru Ellen synes ikke heller at have haft nogen altfor bogstavelig Opfattelse af sine ægteskabelige Pligter. Efter Ludvig Munks Død 1602 ægtede Ellen Marsvin Knud Rud til Sandholt, men da ogsaa han efter faa Aars Ægteskab var død, forblev hun Enke Resten af sine Dage og satte nu al Kraft ind paa det, som synes at have været

den røde Traad i hendes Tilværelse, en aldrig tilfredsstillet Iver for at samle sig Gods og Rigdomme. Paa dette Omraade lægger hun betydelig Dygtighed for Dagen, og hendes Træk, som de bevarede Portrætter viser os dem, taler ogsaa tydeligt nok om en energisk Karakter, en Vilje, der udholdende forfølger sit Maal og med snu Beregning griber alle brugelige Midler og benytter alle Veje, selv de mest krogede og slibrige. Der kan da heller ikke være Tvivl om, at naar hun begunstigede det Forhold, Christian IV i Aaret 1615 indledede til hendes 17aarige Datter, Kirsten Munk, saa var det, fordi hun i Forbindelsen med Kongen saa et godt Middel til at fremme sine økonomiske Planer. I saa Henseende blev hun heller ikke skuffet. 1620 overdrog Kongen hende det indbringende Len Dalum ved Odense, som hun derefter med en kort Afbrydelse sad inde med i henved en Snes Aar, og som hun styrede med stor Dygtighed. Her havde Fru Ellen i Almindelighed Bolig, og herhen sendtes hende Datterens Børn med Kongen til Optugtelse i deres første Leveaar. Her boede ogsaa Christian IV hos hende, da han i 1627 vendte hjem fra sit uheldige tyske Felttog, og det var ved denne Lejlighed, at de Skandalescener begyndte, som Kirsten Munk opførte med Rhingreven Otto Ludvig, og som førte til Opløsning af hendes og Kongens Ægteskab. For Lenet forsømte

28. Ellen Marsvin.

Ellen Marsvin dog ikke sine Ejendomme, som hun selv styrede og regelmæssig besøgte. Efter Faderen havde hun arvet Lundegaard i Nørre Broby Sogn i Fyen, medens hun havde maattet give Afkald paa Sandholt, som hun sad inde med efter Knud Rud, men som senere ved Proces blev tilkendt hans Broder Corfits Rud. Foruden Ulfeldsholm erhvervede hun i disse Aar Øster Vallø og Lellinge ved Køge, Vejlegaard i Fyen, Kærstrup med største Delen af Taasinge og Turø, som hun fik i Mageskifte af Kronen. Endelig købte hun Boller ved Horsensfjord og Rosenvold ved Vejlefjord, men disse to paa Kongens Vegne og uden Tvivl bestemt til i sin Tid at være Livgedingsgods for Kirsten Munk. Naar hertil føjes, at Fru Ellen bestyrede de Pengesummer, som Kongen efterhaanden udsatte for sine Børn med Kirsten Munk, faar man en Forestilling om den virksomme Dames store Bedrift. Paa Ulfeldsholm, der jo laa hendes sædvanlige Opholdsted saa nær, boede hun jævnligt, og denne Gaard synes at have staaet hendes Hjærte særlig nær. I Aarene efter 1630 lod hun foretage en større Udvidelse og Ombygning af den og kaldte den fra nu af efter sit eget Navn Ellensborg. Her var det ogsaa, at Kirsten Munk søgte sin Moder den 24. Januar 1630, da hun havde forladt Kongen og Forholdet imellem dem endelig var brudt. Den Modtagelse, Fru Kirsten fik hos Moderen, var alt andet end blid; den erfarne Dame var yderst opbragt over Datterens Færd, vel næppe saa meget i den krænkede Morals Navn som for de praktiske Følger, Bruddet nødvendigvis maatte faa, og det er bekendt, at hun ikke blot var særdeles uvillig til at adlyde Kongens Befaling om at overgive Fru Kirsten Boller og Rosenvold, men at hun, da der ikke var nogen Vej udenom, inden Overdragelsen borttog alt, hvad borttages kunde. I den vekselvis ulmende og opblussende Strid med Kongen var Fru Ellen saaledes til at begynde med afgjort imod Datteren, men senere maa hun aabenbart have anset det for mere formaalstjenligt at støtte denne i hendes Forsøg paa at retfærdiggøre sig og genvinde sin gamle Stilling, og hun erklærede nu intet at kende til Kirstens Meriter. Følgen blev

dog en anden end beregnet; hun vendte nu Kongens heftige Forbitrelse imod sig selv, en personlig Sammenkomst mellem dem paa Antvorskov forværrede kun Forholdet, og det endte med, at Dalum Len blev hende frataget 1639. Fra den Tid af bliver der mere stille om Fru Ellens Navn; hun ofrede sig fra nu af helt for sine private Sagers Styrelse, der ogsaa nok kunde optage den aldrende Dames Arbejdsevne, omfattende og vidt spredte som hendes Ejendomme var; oftest boede hun nu paa sit udvidede og ombyggede Ellensborg, og om hendes virksomme Husflid vidner det prægtige silkebaldyrede Tæppe, der bærer hendes Navn og er fuldført Aaret før hendes Død. Hendes Livs Synder synes i disse sidste Aar at have tynget Samvittigheden; allerede 1632 havde hun bekostet en dansk Udgave af Luthers Oversættelse af Davids Psalmer, og det tager sig næsten ud som Satire, naar Udgiveren, den kendte Forfatter, Sognepræsten for Bremerholms Menighed, Niels Michelsøn Aalborg, i Fortalen, der er tilegnet hende, i smukke Ord skildrer det jordiske Liggendefæs Forgængelighed og Intethed for den sande Kristne. 1637 fuldførtes det store og prægtige Kapel paa Ellensborg, og 1639—40 opførte Ellen Marsvin en helt ny Kirke paa Turø, som hun faa Aar efter yderligere udstyrede med en Donation. Endelig endte Ellen Marsvin den 11. November 1649 sit bevægede Liv paa Ellensborg, og netop i de samme Dage indtraf dertil Leonora Christine og hendes Mand Corfits Ulfeld, der da vendte hjem fra sin store, skæbnesvangre hollandske Ambassade; om de kom tidsnok til at lukke Mormoderens Øjne, eller hun alt forinden var død, vides dog ikke. Hendes Lig bisattes i Nørre Broby Kirke ved Lundegaard, hvor begge hendes Ægtefæller allerede hvilede.

Fru Ellen Marsvins store Ejendomme gik i Arv til hendes eneste Barn, Datteren *Kirsten Munk*. Hendes Liv havde, siden hun forlod Kongen, været lidet lysteligt; i en sjælden Grad frastødende er det Billede, Kilderne opruller for os af Forholdet mellem hende og hendes Børn og af disses Følelser for hinanden indbyrdes, og kun Datteren Leonora Christine synes at have haft noget virkeligt tilovers for Mode-

ren. Saalænge Christian IV levede, maatte hun i Reglen ikke forlade de to jyske Gaarde, der var bleven hende anvist til Ophold, og den stadig truende Fare for, at Kongen vilde lade foretage en gennemført Undersøgelse af hendes Forhold, der maaske kunde have ubehagelige Følger, gjorde hende Forvisningen endnu mere utaalelig. Da han endelig i Februar 1648 havde lukket sine Øjne, ilede Fru Kirsten straks til København, deltog i Begravelseshøjtidelighederne og opnaaede i den kongeløse Tid, da Svogerpartiet spillede Herrer, Rigsraadets officielle Anerkendelse af sit Ægteskab med Kongen. Dog, Herligheden varede kun kort; da Frederik III følte Magtens Tøjler i sin Haand, var hans første Opgave at knække Corfits Ulfeld, og med dennes Fald og Flugt 1651 var Svogrenes Magt brudt og Kirsten Munks Rolle for stedse udspillet, og selv hendes Grevindetitel blev hende frataget. Hun boede da atter sine sidste Aar paa Boller, men besad jo nu iøvrigt de vidtstrakte Ejendomme, hun havde arvet efter Moderen; kun Øster Vallø afhændede hun til Christen Skeel, men maatte til Gengæld overtage Tybrind af Svigersønnen Hans Lindenow. I det hele var Svigersønnerne og Døtrene, og ikke mindst Sønnen Valdemar Christian, hende til stadig Plage, og deres vanvittige Ødselhed tærede efterhaanden stærkt paa Rigdommene. Hendes bedste eller rettere eneste Støtter, Leonora Christine og Corfits Ulfeld, var jo nu borte, og kun en enkelt Gang i disse Aar saa hun Datteren, da Hr. Corfits i 1656 sendte sin Hustru til Danmark for at søge Forsoning med Kongen; ved denne Lejlighed var Leonora Christine tre Dage paa Boller hos Moderen.

Det følgende Aar kronedes endelig alle Corfits Ulfelds forræderske Anstrængelser med Held. Baade han og Hustruen fulgte som bekendt Carl Gustav paa hans Tog ind i Danmark. Som et Kobbel løsslupne Blodhunde faldt den svenske Hær efter Slaget ved Tybrind over Fyen; overalt udplyndredes Befolkningen til Skjorten, og i Løbet af faa Dage var hele Landet erobret. Modstanden var svag og spredt, Lyspunkterne for de Danske kun faa, som det heltemodige Forsvar, Peder

Bredal førte af sine Skibe i Nyborg Fjord udenfor Ellensborgs Mure. Hæren og Kongen og Ulfeld med dem fortsatte vel Sejrstoget, men efter den første Fred sattes paany svenske Tropper over til Fyen, og de allierede Bander, der skulde yde Hjælp, gjorde ikke færre Ulykker end Fjenden. Ødelæggelserne var overalt forfærdelige, og ikke mindst paa Nyborgegnen, hvor den sidste afgørende Kamp stod. Carl Gustav havde vel fritaget Ulfelds og Kirsten Munks Ejendomme for Krigscontributioner, men hans plyndrende Horder kendte næppe Forskel paa Ven og Fjende. Ellensborg, hvor Fru Kirsten aldrig boede, var da ogsaa stærkt medtaget, Gaardens Bygninger molesterede og Skovene frygteligt forhuggede. Imidlertid var Kirsten Munk død. Datteren Leonora Christine, der efter Fyens Erobring var bleven tilbage i Odense, medens Manden fulgte med Hæren til Sælland, besøgte hende paa Boller, da hun var bleven syg, men da paa samme Tid Corfits Ulfeld blev hæftig syg i Malmø og ønskede sin Hustrus Nærværelse, var Leonora Christine ikke tilstede, da Fru Kirsten udaandede den 19. April 1658. Begravelsen foregik i St. Knuds Kirke i Odense under stor Pragtudfoldelse og i Overværelse af flere af Døtrene og Svigersønnerne; ogsaa Leonora Christine var da tilstede, da Ulfelds Tilstand imidlertid havde bedret sig. Arvingerne til de betydelige Efterladenskaber var mange og deres indbyrdes Forhold hadefuldt, saa de Skifteforhandlinger, der paafulgte, har sikkert haft en lidet hyggelig Karakter; Skiftet var i det væsentlige afsluttet ved Udgangen af 1661, i hvert Fald for Jordegodsets Vedkommende, og af de fyenske Ejendomme var da Ellensborg Hovedgaard og Bøndergods, noget Strøgods i Fyen og paa Taasinge samt Turø med Hovedgaarden Marsvinsvold og Kidholmen, som ligger i den lille Bugt Turø Bund, tilfaldet Ægteparret Ulfeld. Hr. Corfits' Skæbne var imidlertid undergaaet en ny og betydningsfuld Forandring. Ved Roskildefreden var han bleven genindsat i alle sine Rettigheder og skulde have alle sine Ejendomme tilbage, som ved hans Flugt 1651 var bleven beslaglagt, men den paany udbrydende Krig hindrede Udførelsen af disse Bestemmelser,

og Ulfelds Holdning førte hurtig til Brud med den svenske Regering, der satte ham under Arrest og Anklage. Som Flygtninge kom han og Leonora Christine til København, hvor de haabede at finde Fristed, men hvor der kun ventede dem nye Genvordigheder; fængslede førtes de til Hammershus, og Betingelserne for Frigivelse var haarde og ydmygende. I Slutningen af 1661 var dog Hr. Corfits' Stolthed knækket, og han undertegnede et Dokument, hvorved han fuldstændig faldt til Føje; alle Krav og Rettigheder opgav han, og store Dele af sine Ejendomme afstod han til Kronen i Erstatning for, hvad han under sin Embedsførelse havde tilvendt sig. De fyenske Ejendomme, han havde faaet paa Skiftet efter Fru Kirsten, beholdt han, og Kongen anviste ham Ellensborg til Opholdssted, som han ikke uden særlig Tilladelse maatte forlade; man vilde fremdeles være sikker paa hans Person og forbeholdt sig aabenbart at forfølge Sagen videre. Henning Powisch, som tillige med Niels Friis til Ørbæklunde havde været tilforordnet at varetage Ulfelds Interesser under Skiftebehandlingen, og som bestyrede de fyenske Godser, fik 2. Januar 1662 Ordre til at aflevere dem til Ulfeld, og i Løbet af Maaneden er da Ægteparret ankommen til deres nye Opholdssted eller rettere Forvisning. Trods de store Tab var Ulfeld endnu en formuende Mand, og han kom netop paa denne Tid i Besiddelse af Valdemars Slot paa Taasinge, som Leonora Christines Søster, Frøken Hedvig, havde arvet efter Moderen, men nu maatte pantsætte for en større Sum, som Corfits havde forstrakt hendes Mand, den ødsle og uduelige Ebbe Ulfeld, med. Opholdet paa Ellensborg har dog sikkert i alle Henseender været Ulfeld en Pine. Gaarden var forfalden og ødelagt, og han forfulgtes ogsaa her af Folk, der mente at have en Regning at gøre op med ham. At han stævnedes for Vinding Herredsting for det bekendte skamløse Rov af Jørgen Seefelds herlige Bibliothek, der herved var gaaet tabt for Landet, kom ganske vist ikke til at volde ham store Ubehageligheder, da Herredsfogden henviste Sagen til Landstinget, vel sagtens fordi han ikke turde have med den at gøre, og samtidig Jørgen Seefeld døde,

saa Spørgsmaalet derved var ude af Verden. Værre var det, at Ulfelds Plageaand fra Hammershus, Adolf Fuchs, i Februar blev Guvernør paa Nyborg Fæstning og Amtmand over Nyborg Amt, men Hovedkilden til Uroen i ham var dog hans egen Sindstilstand. Hævnsyg indtil Afsind, overspændt fantastisk i sine vilde Planer som han var, maatte han for enhver Pris ud af Fangenskabet, der i bedste Fald kunde ændres til et ensformigt Hverdagsliv i stille Ubemærkethed, og det var det, han mindst af alt kunde finde sig i; han maatte ud til en Skueplads, hvor han kunde agere for alles Øjne, gribe ind i Begivenhedernes Gang, vinde Midler til at ramme sine Fjender for atter at opnaa at føle Magtens Tøjler hvile i sin Haand. Under Paaskud af at ville gøre en Baderejse til Holland, opnaaede Ulfeld Kongens Tilladelse til at rejse, og i de sidste Dage af Juni 1662 forlod han og Leonora Christine Ellensborg og Danmark. Det sidste Afsnit af Ulfelds Liv skal ikke her skildres; de fantastiske Planer, han nu kastede sig ind i, og som mest af alt vidner om Sindssyge, nedkaldte snart over hans Hoved den Proces, hvis Udgang var Dommen, der confiskerede hans Ejendomme og gjorde ham selv til en fredløs Mand; medens hans Billede blev henrettet og en Skamstøtte rejstes til Minde om hans Gærninger, flakkede han selv om som et jaget Vildt og endte snart sit Liv paa Flugten.

Hans inddragne Ejendomme blev taget under Behandling af en dertil nedsat Commission, fra hvis Virkeomraade dog det fyenske Gods undtoges, som Kongen gav en særlig Bestyrelse. Strøgodset blev bortsolgt til forskellige; den fyenske Generalproviantmester, Hans Willumsen, købte saaledes nogle Gaarde i Ryslinge, Øxendrup, Ullerslev og Hundslev, og Ammunitions-, Proviant- og Materialforvalteren i Nyborg, Povl Cornelissen, erhvervede Turø og det spredte Bøndergods paa Taasinge, medens Valdemars Slot med det øvrige Gods, som Ulfeld havde faaet i Pant af Frøken Hedvig, blev givet i Forlening til Fyrstinde Augusta, Hertug Ernst Günther af Augustenborgs Gemalinde. Selve Ellensborg med dens tilliggende Bøndergods blev sat under Be-

styrelse af en særlig Tilsynsmand, idet den, efterat Dommen over Ulfeld i Efteraaret 1662 var exequeret i København, overdroges til Amtskriveren i Nyborg, Claus Rasch. Denne Mand, der var en Bondesøn fra Angel, havde tjent sine Sporer i Krigen; efter at være bleven Underofficer under Københavns Forsvar kom han i Rentemesteren Christoffer Gabels Tjeneste som Sekretær og blev ved hans Hjælp allerede 1662 Amtskriver i Nyborg under Adolf Fuchs, og da denne samme Aar var bleven dræbt i Brügge af den unge Ulfeld, styrede Rasch Amtet samtidig med, at han indtraadte i Nyborg Magistrat, hvis Præsident han to Aar senere blev. Paa Ellensborg blev nu foretaget en Registrering af alt Indboet, hvoraf en Del siden sendtes til Københavns Slot, en anden Del blev skænket Christoffer Gabel; mange kostbare Møbler, talrige Malerier, Tæpper og Tapeter førtes ved denne Lejlighed bort fra Gaarden, og ethvert Spor af deres senere Skæbne er tabt. Den forfaldne og ødelagte Gaards Styrelse tog Rasch sig af med Iver og lod Ulfelds Foged afløse af sin Broder, Cornelius Rasch, der ogsaa synes at have haft en fast Haand. Det har da næppe heller været Misfornøjelse med Forvaltningen, der fik Kongen til faa Aar efter at træffe en ny Ordning.

Wulf von Buchwald af den bekendte holstenske Adelsslægt havde i Svenskekrigen tjent i den danske Hær med sine hvervede Ryttere og var avanceret til Oberstvagtmester. Efter Fredsslutningen fik han, da der skulde gøres Afregning med ham, Kongens Brev paa en aarlig Sum af Øresundstolden, som dog snart efter forandredes til Indtægterne af Koldinghus Amt, hvor han et Par Aar residerede, men som han formodentlig har ønsket atter at komme bort fra, da hans unge Hustru, Mette Parsberg, var død kort efter Brylluppet. Fra 1. Maj 1665 fik han da, samtidig med, at han udnævntes til Oberstlieutenant og Chef for den fyenske Udskrivning, overdraget Ellensborg, som han indtil videre skulde bestyre og have Indtægten af kvit og frit. Wulf von Buchwald var iøvrigt stadig nærmere knyttet til Jylland, hvor han blandt andet ejede Lundgaard ved Viborg, og noget fyensk Gods, som

han i de Aar, han var paa Ellensborg, fik tilskødet af Kongen, solgte han snart efter; alligevel synes han at have bestræbt sig for at ophjælpe den Gaard, der var ham betroet, men dens forfaldne Tilstand og den Elendighed, der raadede blandt Bønderne efter Krigens Ødelæggelser, gjorde ikke Opgaven let, og hertil kom nu det Uheld, at Avlsbygningerne for største Delen afbrændte ved en Ildsvaade, der var opstaaet ved Uforsigtighed med en Lygte; og det afhjalp ikke Skaden, at Stymperen, der havde forvoldt Ulykken, efter at have tilbragt nogle Maaneder i Ellensborgs Fangehul blev sat til at arbejde i Jærn paa Bremerholm for Livstid.

Som for at udslette ethvert Spor af den tidligere forhadte Besidder havde Kongen befalet, at Gaarden herefter skulde kaldes Nygaard, men ikke engang officielt og endnu mindre i den almindelige Bevidsthed hos Egnens Befolkning trængte dette Navn nogensinde igennem; Forandring gennemførtes først, da en ny Mand tog det gamle Sted i Besiddelse og gav det sit eget Navn, som det siden skulde beholde; det var i 1672, da Eiler Holck erhvervede Gaarden for at gøre den til et Friherreskab for sig og sin Slægt.

Wulf von Buchwald forsvinder da atter fra Ellensborg; han giftede sig paany med Anne von der Wisch og købte af Amtmanden paa Rugaard, Jørgen Kaas, der var hans Svoger, Gudumlund i Jylland; her levede han Resten af sine Dage, indtil han i Aaret 1708 døde i Viborg.

---

3. FRIHERRESKABET.

Ved Enevældens Indførelse blev den gamle danske Adel som Rigets første og regerende Stand sat ud af Spillet. Det laa i selve den ny Regeringsforms Princip, at Adgangen til Statens højeste Stillinger ikke længere skulde bero paa Fødsel og Slægtstraditioner men paa kongelig Naade, og det er kun naturligt, at den gamle Adel for en Del vægrede sig ved ad denne Vej at søge den Position, som den hidtil havde

været eneberettiget og selvskreven til; dog ikke alene Uvillie og Misfornøjelse gjorde, at den trak sig tilbage, ogsaa den Mistro, den var Genstand for paa højeste Sted, virkede med, og ikke mindre afgørende var det, at adskillige af de gamle Slægter gennem den sidste Menneskealders vanskelige Tider var bleven økonomisk ruinerede, nogle vel tillige aandelig degenererede, saa de maatte have vanskeligt ved at hævde sig overfor en ny Stands friske Kræfter. Den tomme Plads nærmest Tronen maatte udfyldes, og Midlet hertil blev den ny Hofadel, som Christian V skabte af fremmede og borgerlige, og som kom til at bero paa Patenter, Privilegier og Ordensdekorationer. Medens den danske Adel aldrig som andre Steder havde været organiseret i Klasser med forskellige Titler, knyttede til Besiddelser, men havde besiddet sin Jord frit som anden Ejendom, saa indførtes nu med Grevernes og Friherrernes Privilegier efter fremmed Mønster en helt ny Art Adelsskab, idet disse Privilegier knyttedes til Besiddelsen af Jordegods, der som Majorat ubeskaaret skulde gaa i Arv til en enkelt og som Len tilfalde Kronen ved Slægtens Uddøen. Af skæbnesvanger Virkning blev i mange Tilfælde Majoratsretten i de følgende for Landbruget saa vanskelige Tider, da det ofte var næsten umuligt for Lensfølgeren at yde de øvrige Arvinger deres. Privilegierne gav naturligvis betydelige Rettigheder og Begunstigelser; ikke blot de gamle som Hals- og Haandsret over Bønderne, Birke- og Patronatsret, men tillige Skattefrihed baade for Sædegaarden og andre Hovedgaarde og desuden for 300 Td. Hartkorn Bøndergods for et Grevskab og 100 Td. for et Baroni; endelig ogsaa Overøvrighedsmyndighed paa Lenene, saa at hverken Amtmand eller Amtskriver der havde noget at gøre, og fra Birketingene var Appel direkte til Højesteret. Trods alt dette, og trods den høje Rang, der knyttedes til Stillingen som Greve og Friherre, og skønt Størrelsen af det nødvendige Jordegods kun var sat til henholdsvis 2500 og 1000 Td. Hartkorn, saa attraaedes Værdigheden dog af forholdsvis faa, og kun nogle ganske enkelte af den danske Adel lod sig lokke til at smykke sig med de fremmedartede Fjer.

Blandt disse faa var den Mand, der indleder et nyt Kapitel af Ellensborgs Historie, *Eiler Holck*. Hans Slægt var af dansk Uradel og stammede fra Slesvig, flere af dens Medlemmer havde med Ære skrevet deres Navn i Danmarks Historie, en enkelt opnaaet en egenartet Berømmelse som Anfører i Trediveaarskrigen ved sin ubændige Tapperhed og ved sit Venskab med den ellers saa utilgængelige Wallenstein. Eiler Holck var født 1627 som Søn af Eiler Holck til Gedesholm og Riborg Bille; som ung uddannede han sig i fremmed Krigstjeneste og kom ved Svenskekrigens Udbrud hurtig til at indtage en ledende Stilling, idet han efter sin Ven Ulrik Christian Gyldenløves Død overtog dennes Regiment. Saavel hans Forhold til denne Mand som den Omstændighed, at han efter Fredsslutningen 1660 blev Kommandant paa Kronborg, viser, at man paa højeste Sted saa paa ham med andre Øjne end ellers paa hans Standsfæller, og det skønt hans voldsomme og hensynsløse Færd jævnlig voldte Vanskeligheder; ikke blot havde han en Duelaffære, der vakte en lidet smigrende Opmærksomhed, men hans Stilling som Kronborgs Kommandant bragte ham i idelige Spektakler med de forbisejlende fremmede Skibe. Ved Siden af den ustyrlige Voldsomhed, der ofte kunde udarte til Raahed, synes der i hans Karakter at have været ikke blot en ikke ringe Elskværdighed, som indtog, men tillige en vis Sans for aandelige Interesser, som man ikke vilde tiltro denne udprægede Soldatertype, men som utvivlsomt har været det, der sikrede ham Frederik III's Gunst og vandt ham Griffenfelds Venskab. 1664 fik Eiler Holck Sæde i Krigskollegiet og udnævntes samtidig til Generalmajor, medens han stadig forblev i sin Stilling paa Kronborg indtil 1672, da han af den nye Konge lod sig optage i den lige oprettede Friherrestand. Det tidligere Ellensborg, nu kaldet Nygaard, blev ved Patent af 27. Marts 1672 oprettet til Friherreskabet Holckenhavn (hvilket Navn fra nu af ogsaa tillagdes Hovedgaarden) for ham og hans Slægt og tilskødet ham, imod at han til det kongelige Rytterregiment skulde udlægge andet fyensk Gods, dog kun ca. 300 Td. Hartkorn imod Baroniets

ca. 850 Td.; Resten skænkede Kongen ham. Af denne Gave og den Begunstigelse, det var, at han blev gjort til Friherre, skønt Gaarden ikke havde det i Privilegierne foreskrevne Tilliggende af 1000 Td. Hartkorn, fremgaar klart nok, at Eiler Holck nød samme Gunst hos Christian V som hos Faderen. Lenets Arvefølge blev efter Kongelovens Forbillede agnatisk-cognatisk, saaledes at Mand altid gaar foran Kvinde, og Besiddelsen forlader en Linie, naar dens Mandsstamme er uddød, og først gaar over til en Kvinde, naar ingen Mand mere findes.

29. Eiler Holck.

Ved Paasketid flyttede Eiler Holck med Familie fra Kronborg over til sin ny Besiddelse og samlede nu i Aarets Løb det fyenske Strøgods, han skulde give i Vederlag, og som i December Maaned blev overdraget Kronen. Inden Aaret var omme blev det nye Hjem dog ramt af et haardt Slag, idet Fru Lisbeth Høeg afgik ved Døden den 29. November. Hun var Datter af Mogens Høeg til Kærgaardsholm og Helvig Lindenow og var 1655 bleven gift med Eiler Holck. Ægteskabet synes at have været lykkeligt, og hans Sorg over Tabet dyb og alvorlig; et højstemt Udtryk fik den gennem den Ligprædiken af Stedets Præst, han lod trykke, ledsaget af talrige Sørgedigte baade paa Dansk og Latin af Landets første Poeter som Thomas Kingo og Anders Bording, og hvori ogsaa findes et lille Mindevers af ham selv, men gennem alle de svulmende Ord lyder dog Klagetoner, hvis umiskendelige Ægthed ikke er til at tage fejl af. Sin Ensomhed og sit Tung-

sind søgte han nu vistnok at blive Herre over ved Læsning; der kan nemlig næppe være Tvivl om, at det betydelige og righoldige Bibliothek, der i det attende Aarhundrede fandtes paa Holckenhavn, allerede er samlet af den første Baron, i hvert Fald for største Delens Vedkommende; det bestod væsentligt af historiske og geografiske Værker fra syttende Aarhundrede, men indeholdt naturligvis ogsaa en Del religiøs Litteratur.

30. Lisbeth Høeg.

Eiler Holck havde faaet Dannebrogsordenen og var bleven gjort til højstbefalende i Fyen, hvilken Stilling bragte ham i stadig Konflikt med Kommandanten i Nyborg. Sorgen og Aarene gjorde ham ikke mindre stridbar, men han synes ikke længere at have haft sin gamle Kraft, da han ved den skaanske Krigs Udbrud søgte Kongens Tilladelse til at blive i Fyen og drage Omsorg for Forsvaret her. En mørk Skygge kaster det over hans Karakter, at han tog Sæde blandt Griffenfelds Dommere og var med til at fælde den berygtede Dom over sin fordums Ven, og den mærkelige Nemesis, der synes at have ramt alle dem, der lod sig bruge til dette uhyggelige Hverv, kan man maaske se i den Ulykke, der ramte Eiler Holck gennem hans andet Ægteskab. Den 6. November 1678 ægtede han nemlig Ingeborg Dorothea Vind, der var Datter af Vicekansleren Holger Vind og kun 20 Aar gammel; hun fødte sin Mand et Par Børn, men Forholdet blev snart meget slet, og det er ikke urimeligt, at Hr. Eiler havde Ret, naar han beskyldte sin unge Hustru for Utroskab. Efter en aarelang Skilsmisseproces ophævedes endelig Ægteskabet; men kort efter døde Eiler

Holck, den 28. Juni 1696, og blev bisat i Kapellet i Vindinge Kirke, hvor fordum Ulfelderne havde hvilet.

Foruden af Familiesorgerne havde Eiler Holck ogsaa i sine sidste Aar været hjemsøgt af anden Modgang. Det er tidligere omtalt, hvor haardt medtaget Nyborg Len var bleven af Svenskekrigens Rædsler, og den Fattigdom, hvori Bønderne herved var nedsunken, kunde ikke blive uden Virkninger ogsaa for Herskabet; der er da ogsaa Spor af, at Eiler Holck har kæmpet med de samme Vanskeligheder som saa mange af hans Standsfæller i disse for Landbruget saa kummerlige Tider, og han efterlod sig ved sin Død en ikke ubetydelig Gæld, skønt han afhændede adskilligt af det Allodialgods, han tidligere havde erhvervet. En Arv, som tilfaldt hans Datter Riborg Helvig efter Moderen Lisbeth Høegs Stifmoder, Fru Christense Rosenkrantz til Arreskov, blev indsat i Baroniet og først udbetalt efter hans Død, og flere Aar efter, at hun var bleven gift med Frederik Ahlefeld til Nordskov. Af Sønnen Mogens, som med sin Hustru, Barbara Christine Steensen, havde faaet Holsegaard og Skovgaarde i Fyen, havde han desuden laant en anselig Sum, som ligeledes indestod i Baroniet ved hans Død.

Besiddelsen gik altsaa i Arv til den ældste Søn, den 30aarige *Frederik Christian Holck,* der ligesom Faderen tjente i Hæren, hvor han avancerede til Oberstlieutenant i Rytteriet. Han erhvervede noget Allodialgods, men havde iøvrigt stadige økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med; det var den Snebold, der var begyndt sin Fart, som et Aarhundrede igennem skulde rulle sig stor og mægtig og berede Friherreskabet og dets Besiddere mange Vanskeligheder. Gælden voksede i Baron Frederik Christians Tid til op mod 11000 Rdl., som omtrent vilde svare til 60000 Kr. i vore Penge, og hele Stillingen var derfor vanskelig nok, da han pludselig døde den 23. Juli 1708, kun 42 Aar gammel, under et Besøg paa Nordskov hos Søsteren, inden der var truffet nogen Bestemmelse for Enken og Børnene. Han havde første Gang været gift med Mette Margrethe Rosenkrantz, en Datter af Stiftamtmand i Aarhus Erik Rosenkrantz til Rosenholm, og efter hendes

Død 1703 havde han ægtet Fru Elsebeth Friis, Enke efter Manderup Due til Hegnetgaard i Viborg Amt. Denne Gaard fik Baron Frederik Christian kort før sin Død solgt, og hans Hustru gik ind paa, at de Penge, han fik derfor, skulde indestaa i Baroniet. Da det nu ved hans Død var umuligt at udbetale denne Sum, blev man enige om, at den skulde blive staaende, mod at Fru Elsebeth fik Ophold paa Holckenhavn og desuden 600 Rdl. i aarlig Enkeapanage. Ogsaa den øvrige resterende Gæld paalagdes Stamherren, mod at han overtog Allodialgodset, og ham skulde det desuden paahvile at sørge for de yngre Brødres Opdragelse; disse Børn var alle af Frederik Christians første Ægteskab, og den ældste, *Eiler Holck*, der var født 3. Februar 1695, var altsaa kun 13 Aar gammel, da han arvede Baroniet. Af de yngre Brødre døde Erik Rosenkrantz Holck allerede 1714, medens Iver paa sine gamle Dage skulde naa at blive Lensbaron efter den ældre Linies Uddøen, og endelig Mogens, den yngste, blev Stamfader til den tredie Linie, som nu har Baroniet i Besiddelse. Knap 20 Aar gammel blev Eiler Holck gift med Juliane Christine Baronesse Winterfeldt fra Wintersborg, der fødte ham ikke færre end fire Døtre og to Sønner; hun døde 1734, og det følgende Aar indgik han nyt Ægteskab med Dorthea Cathrine Reedtz, en Datter af Holger Reedtz til Palsgaard. Eiler Holck havde arvet sin Faders økonomiske Vanskeligheder; han maatte til Stadighed laane anseelige Summer af rige Købmænd i Nyborg og Odense og andre, som mod Pant i Bøndergodset vilde forstrække ham, og flere af disse Gældsposter naaede han aldrig at faa betalt. De Krav, der stilledes til ham, var heller ikke ubetydelige; ikke blot var hans egen Familie talrig, men han havde ogsaa Brødrene at underholde, og hver af disse fik, da de blev myndige, deres Fædrenearv udbetalt med 3000 Rdlr. Det bevarede Portræt af Eiler Holck viser en meget smuk Mand, men røber tillige en svag Karakter, der næppe har kunnet nægte sig nogen af de Nydelser, Livet havde at byde. Maaske har det været de økonomiske Vanskeligheder, maaske ogsaa andre Grunde, der fik ham til at betræde Embedsbanen,

vist er det, at han i Aaret 1730 blev Amtmand over Havreballegaard og Stjernholms Amter og Stiftamtmand over Aarhus Stift; fra nu af boede han den meste Tid ved sit Embede og døde i Aarhus allerede den 23. Maj 1740. Hans Enke flyttede til Holckenhavn, hvor hun synes at have fristet en temmelig kummerlig Tilværelse, hvis man kan dømme efter de Klagesuk, hun udstøder i et Brev til Stiftamtmanden i Odense; hun jamrer over sin Fattigdom og Ensomhed og beklager sig bittert over Svogeren, Iver Holck, der, skønt han var Børnenes Værge, ikke vil foretage sig noget. Enkefriherreinden boede senere i Nyborg, hvor hun døde 1755.

Var der end god Grund for hendes Klage over Fattigdom, saa var hendes Bebrejdelse mod Svogeren ganske uberettiget. Iver Holck, der var Stiftamtmand i Aalborg, havde som Formynder for Broderens umyndige Børn faaet en fortvivlet Opgave at løse, men det maa siges, at han gjorde alt, hvad gøres kunde, for at varetage sine Myndlinges og Baroniets Tarv paa bedste Maade. Kommissionen, der behandlede Eiler Holcks Bo, kom til det sørgelige Resultat, at Gælden løb op til 40,000 Rdlr. (omtrent 200,000 Kroner i vore Penge) og langt oversteg Aktiverne. Baroniet skulde naturligvis urørt gaa i Arv til Stamherren, men til de øvrige Arvinger vilde der ikke blive en Skilling, og alligevel vilde det være fuldstændig umuligt at betale Gælden; Baron Iver forsøgte at bevæge Kreditorerne til at modtage en Accord, men de fleste stillede sig ganske uvillige, og i sin Fortvivlelse truede han dem nu med, at hans Myndlinge vilde gaa fra Arv og Gæld. Saavidt vilde han naturligvis dog ikke lade det komme; han søgte og fik kongelig Bevilling til et Laan paa 20,000 Rdlr., hvormed en Del af Gælden kunde dækkes. Laanet opnaaedes af Roskilde adelige Jomfruklosters Midler og skulde afvikles i Løbet af 30 Aar. Ogsaa paa et andet Punkt viste Iver Holck Interesse for sin Brodersøns Vel. Eiler Holcks første Hustru var, som anført, en Winterfeldt; efter hendes Fader Baron Frederik Winterfeldts Død var Baroniet mærkelig nok, skønt ogsaa her gjaldt Kongelovens agnatisk-cognatiske Arvefølge,

gaaet tilbage til hans Broder, Baron Gustavs, den tidligere Besidders, Linie, og hans Datter havde siden besiddet det. Der opstod nu Stridigheder om Besiddelsesretten, idet en yngre Søster af Baronesse Holck rejste Arvekrav, og herved fremkom ganske naturlig ogsaa Iver Holck med Paastand paa, at hans Brodersøn, hvis Moder jo var Baron Frederik Winterfelds Datter, var arveberettiget. En Kommission, der nedsattes til Sagens Undersøgelse, gav ham kun delvis Ret heri, idet den tilkendte den unge Christian Frederik Holck ikke Baroniet Wintersborg men en Sum paa 20,000 Rdlr., der skulde betales af Baroniet Wintersborg med 1000 Rdlr om Aaret fra 1743 til 1762.

Herved fik Holckenhavn en ny og god Indtægt, som det haardt kunde behøve. Det attende Aarhundredes Midte var for det danske Landbrug og for Landboforholdene i det hele en højst sørgelig Tid. Den nedarvede Dyrkningsmaade med Fællesskab og Trevangsbrug var efterhaanden bleven en uoverstigelig Hindring for al Udvikling, og Bøndernes Fattigdom holdt dem nede i en Tilstand af Sløvhed og aandelig Uformuenhed, der gjorde dem dovne og ligeglade med det hele; enhver Anstrængelse og Stræben var paa Forhaand haabløs. Følgen af det Tryk, Godsejeren maatte øve paa Bonden for at faa Jorden dyrket, blev et slet Forhold, der ikke fremmede Værket; det barbariske Stavnsbaand og den endeløse Hoveripligt var fortvivlede Midler, som kun i ringe Grad kunde virke fremmende i det lange Løb. Jorderne, ogsaa Hovedgaardenes, var ofte slet dyrkede, og det var næsten umuligt, trods de haarde Midler, at holde Fæstegaardene i Drift. Hertil kom den frygtelige Kvægpest, som hjemsøgte Landet 1745 og følgende Aar og flere Gange senere i Aarhundredet, og hvoraf ogsaa Holckenhavn ramtes. Det var saaledes ikke nogen blomstrende Besiddelse, Iver Holck havde at overdrage sin Myndling, og det viste sig snart, at denne ikke var Manden til at finde sig til Rette i vanskelige Forhold. *Christian Frederik Holck* kom som ganske ung til Hoffet, hvor han tjente som Kammerjunker hos Frederik V's unge Dronning, Louise, og hans svage Karakter har næppe haft godt af Opholdet ved

det letlevende Hof. Da Dronningen var død 1751, ophørte denne Tjeneste, og samme Aar holdt han paa Mullerup Bryllup med Amalie Margrethe Skeel, en Datter af den ansete Holger Skeel til Birkelse, der endte sin Embedsbane som Stiftamtmand i Sælland. Hun var sygelig og excentrisk, til Tider ligefrem sindssyg, og Ægteskabet blev meget ulykkeligt; der fødtes adskillige Børn, men de døde alle smaa. Baron Christian var trods de Wintersborgske Penge i idelige Vanskeligheder; Laanet til Roskilde Kloster naaede han vel for største Delen at faa betalt, men samtidig stiftede han stadig nye Laan, store og smaa. Af Herfølge Hospital ved Køge laante han saaledes ikke mindre end 10,000 Rdlr. og desuden flere større og mindre Summer, dels af fremmede, dels af sin Broder og af sin Hustrus Slægt. Med Hustruen oprettede han, antagelig paa hendes Faders eller Broders Forlangende, Testamente, hvorved der tilsikredes hende 1200 Rdlr. aarlig i Livgeding og Retten til at arve alt Allodialgods og Løsøre. For hende var derfor Stillingen gunstigere end for Baroniet, da Christian Holck døde, kun 31 Aar gammel, i Aaret 1760. Da han ingen Sønner efterlod, gik Besiddelsen over til hans yngre Broder, *Erik Rosenkrantz Holck,* der var Officer i Rytteriet, men Overtagelsen gik ikke af uden Rivninger mellem den tiltrædende Besidder og Enken, som til det yderste holdt paa sin Ret og lod holde Auktion over baade Allodialgods og Løsøre, idet hun erklærede ikke at kunne modtage de Tilbud, Svogeren gjorde. Hendes Udbytte var dog foruden Livgedinget kun et Par Tusind Rigsdaler; hun flyttede nu til Svenborg, hvor hun ejede en Gaard, men hendes Sygelighed tiltog, og allerede 1766 døde hun under et Besøg i Gislev Præstegaard.

Erik Holck synes at have været af solidere Stof end Broderen, men Vanskelighederne oversteg hans Kræfter. Paa de store Laan skulde der afdrages, og han saa da heller ingen anden Udvej end den gamle, at laane et andet Sted til at betale med; mod Pant i Bøndergods faar han 6000 Rdlr. af Fyens Stifts offentlige Midler, og samtidig opnaar han Tilladelse til, at Broderens Gæld til de sællandske Hospitaler

maa blive staaende i Baroniet mod 500 Rdlr.s aarligt Afdrag. Det Wintersborgske Tilskud hørte jo nu op, Gaarden var forfalden og mange Forbedringer og Forandringer uomgængelig nødvendige, saaledes den Ophævelse af Fællesskabet for Bondejorden, som paa Regeringens Tilskyndelse i disse Aar paabegyndtes; og hele Baroniet gav efter Besidderens eget Udsagn ikke mere end 3000 Rdlr. aarlig til ham selv. Endelig anrettede Kvægpesten paany i de første Aar af 1760erne de frygteligste Ulykker. Ophævelsen af Fællesskabet vanskeliggjordes ved, at de forskellige Herregaardes Bondejord laa spredt vidt omkring og inde mellem hinanden, og det var derfor i høj Grad til Gavn baade for dette bestemte Formaals Skyld og til i det hele at afrunde og samle Besiddelsen, at Erik Holck mageskiftede en hel Del Bøndergods, dels med Frederik Bagger paa Juulskov, dels med Grev Adam Gottlob Moltke, der 1762 havde købt Glorup. I det hele gjorde Baron Erik, hvad der stod i hans Magt for at opretholde og forbedre Baroniet, men heller ikke han skulde blive nogen gammel Mand; 1777 døde han uden at efterlade sig Sønner. Samme Aar, han tiltraadte Besiddelsen, havde han giftet sig med Hedvig Margrethe Raben, der ejede Trudsholm ved Randers, hvor de ofte boede, og hvorhen hun nu som Enke flyttede.

Baroniet gik nu over til de sidste to Besidderes Farbroder, den oftere nævnte *Iver Holck,* der allerede havde haft saa meget med dets Styrelse at gøre i tidligere Dage. Han havde fra 1736 til 1773 været Stiftamtmand i Aalborg, hvor han endnu boede efter sin Afgang tilligemed sin Hustru, Anna Sophie Baronesse Juul fra Rysensteen. Han afkøbte sin Brodersøns Enke det Allodialgods, hun havde arvet efter sin Mand, og skænkede det til Baroniet, hvori det indlemmedes; han viste saaledes, at han til det sidste bevarede Interessen for Slægtens Hjem, skønt han ikke selv skulde nyde godt af det; han døde i Aalborg 1781, og da heller ikke han efterlod Sønner, gik Besiddelsen over til den yngre Linie. Hans og Eiler Holcks yngste Broder, Baron Mogens, havde været Oberst og Kommandant paa Kongsvinger Fæst-

ning i Norge, og hans Søn, Frederik Christian, der var Amtmand i Oplandenes Amt (nu Hedemarkens og Kristians Amter) døde 1781 kort før Baron Iver; han havde været gift med Frederikke Louise Adeler, der nu med sine umyndige Børn flyttede til Holckenhavn, som tilfaldt den ældste af hendes Sønner.

Mogens Frederik Anton Iver Holck var født 1772, og i hans umyndige Aar styredes Baroniet først af hans Farbroder, Baron Ernst Christopher Holck og Amtmanden Baron Holsten, senere af hans Morbroder, Kammerherre Adeler paa Hindsgavl. De betalte en Del af paa Gælden, men til Gengæld forsømte de Vedligeholdelsen, selv om det maaske nok er noget overdrevet, naar Baron Mogens senere erklærede, at han ved sin Overtagelse næppe fandt et Fag Hus paa Hovedgaarden, som kunde holde Vandet ude. Den Tid, da den unge Baron voksede til og overtog sin Besiddelse, var Landboreformernes bevægede Periode; de gamle Former forsvandt, og Grunden lagdes til en ny og rig Udvikling for det danske Landbrug, en Udvikling, der ogsaa skulde komme Godsejerne tilgode, hvor haardt end mange af dem stemmede imod. Det Arbejde paa Fællesskabets Ophævelse, Udskiftning og Udflytning af Gaardene, som Baron Erik havde begyndt, blev fortsat, og den unge Besidder erkendte snart de Fordele, Reformerne bragte. Han siger selv i Indledningen til sit Testamente, der er affattet Aar 1800, at Bønderne nu i Modsætning til tidligere er formuende, giver sikre Afgifter og gode Fæster, saa Baroniets Indtægter er dobbelt saa store som for 40 Aar siden, da Forpagtningsafgiften af Hovedgaarden kun var 1800 Rdlr. mod 4000 nu; men alle Forbedringer sluger i Øjeblikket Penge, naar de helt skal gennemføres. Foruden de 4500 Rdlr., som Baroniet endnu skyldte Herfølge Hospital, faar han i 1795 Bevilling til at laane andre 4000 Rdlr., og fem Aar senere fik han Lov til yderligere at laane 8000 Rdlr. mod at udflytte endnu 16 Gaarde og 10 Huse. Alligevel har han ikke magtet at klare Vanskelighederne; han ansøger samme Aar Cancelliet om, at Baroniets Bestyrelse maa overdrages til en Kommission og han selv blot faa 2000 Rdlr. aarlig

til at leve af. Denne Bøn blev ikke bevilget, men Afslaget traf ikke mere Mogens Holck i Live; kun 29 Aar gammel døde han den 3. Maj 1801. Hans Hustru, der nu sad Enke i sit 24. Aar, hed Sophie Magdalene Halch og var Datter af Amtsforvalteren i Nyborg, Justitsraad Halch; ved Testamente havde Baron Mogens gjort hende til sin Universalarving og bestemt 800 Rdlr. til Livgeding for hende. Hun flyttede nu hjem til sin Fader, der ejede det nærliggende Sophienberg, og her levede hun hele sin lange Enkestand; først 1867 døde hun 90 Aar gammel.

Da Mogens Holck ingen Sønner efterlod og den ældste af hans Brødre, Baron Holger, som Lieutenant i Marinen var druknet i Middelhavet ved en Fregats Forlis et Par Aar forinden, gik Baroniet nu over til den yngste *Frederik Conrad Holck*, der var født 1777, og stod som Lieutenant ved de fyenske Dragoner. Han begynder med bittert at beklage sig over Vanskelighederne; Broderen har, siger han, slet ikke anvendt de Laan, han fik Lov til at optage, efter Bestemmelsen, Gaardene og Husene blev ikke flyttet ud, Markernes Opmaaling, som Rentekammeret befalede, ikke gennemført. Disse Arbejder og mere af samme Art staar for Døren, 13,800 Rdlr.s Gæld er der at afdrage paa, og Penge er der ingen af. Lidt ubilligt mod den afdøde Broder er dette sikkert, men det er let forstaaeligt, at den mislige Stilling har gjort den unge Baron noget bitter. En ond Stjerne havde i næsten et Aarhundrede staaet over Holckenhavn; i den bedste Manddomskraft var Besidder efter Besidder revet bort og halvvoksne, forældreløse Drenge kommen til Styret under vanskelige, ofte fortvivlede Forhold. Baron Frederik fik straks efter sin Tiltrædelse Lov til at optage et nyt Laan paa 10,000 Rdlr.; Afbetalingsvilkaarene for den hele Gæld fik en rimelig Ordning, og yderligere gav Kongen Tilladelse til, at de 4000 Rdlr., der efter en ny Bestemmelse skulde indbetales i hans Kasse ved Lensovertagelse, maatte afdrages i Løbet af ti Aar. Der er da ogsaa allerede en lettere og lysere Tone over de Ord, hvormed Frederik Holck indleder det Testamente, han opsatte i Aaret

1809, og hvori han omtaler de mange Forbedringer, der er gennemført, og den meget forøgede Indtægt af Baroniet. Allerede 1801 havde han giftet sig med Caroline Ernestine Alexandrine Skeel, en Datter af den bekendte Statsminister Jørgen Erik Skeel, der var Broder til den tidligere omtalte Amalie Margrethe Skeel, Baron Christian Holcks Hustru. De store Vanskeligheder, som Landets økonomiske Ødelæggelse efter Krigen og Statsbankerotten voldte, forsinkede den Udvikling af Landbruget, som man skulde have ventet efter de store Reformer, en Menneskealder af det ny Aarhundrede. 1822 søgte Baron Frederik Holck om at faa en Commission nedsat til at administrere Baroniet, og denne Gang blev det bevilget. 1830 den 14. Juni døde han og efterlod Enken, som overlevede ham til 1837, og Sønnen *Conrad Frederik Erik Holck*, der overtog Baroniet. Han var født 1802 og ægtede 1834 Cathrine Rudolphine Elisabeth Juel fra Hverringe.

I den følgende Menneskealder falder den store økonomiske Fremgangsperiode for Landbruget, da Frugterne af det forrige Aarhundredes Reformer for Alvor modnes. Store og betydningsfulde Forbedringer i selve Jordens Dyrkningsmaade indførtes ogsaa udefra, særlig fra England og Amerika, og i denne Udvikling var ogsaa Holckenhavn med. Her indtraadte den ny Besidder i Baroniets Administrationscommission, og fra 1. Januar 1838 hævedes denne helt, og han overtog selv Styrelsen. Gælden afbetaltes, og Omraadet udvidedes i 1841 med Gaarden Frederikshøj, der lagdes ind under Baroniet, som derved forøgedes med 32 Tdr. Hartkorn paa ca. 300 Tdr. Land. I Baron Conrads Tid falder ogsaa, fra 1861 af, men navnlig i Halvfjerdserne, Afhændelsen af Fæstegodset, som for en stor Del gik over i Bøndernes Eje.

Efter næsten et halvt Aarhundredes Besiddelsestid døde Baron Conrad 1877, og Baroniet gik over til hans eneste Søn, Baron *Christian Eiler Holck,* der endnu besidder det. Han ægtede 1880 Louise Marie Julie von Kauffmann, en Datter af Generallieutenant Heinrich von Kauffmann.

Baroniet omfatter med sine 617 Tdr. Hartkorn 1660 Tdr. Land i det hele; Bøndergodset ligger dels i Vindinge og dels i Frørup Sogn, men en stor Del af det er bortsolgt og erstattet med en Fideicommiskapital paa omtrent halvanden Million Kroner. Af det nævnte tilliggende Areal er 550 Tdr. Land Skov, hvoraf største Delen er den prægtige Kajbjerg Skov ved Storebælt.

Det nittende Aarhundredes rige Vækst har endelig den nuværende Besidder givet et smukt og iøjnefaldende Udtryk i den pietetsfulde og sagkyndige Restauration, han har ladet foretage af Hovedgaarden. Holckenhavn er nu ikke blot en af Landets smukkest beliggende Herregaarde, den er rykket ind i Kredsen af vore, saa sørgelig faa, virkelig historiske Mindesmærker.

HENVISNINGER

I.

Fremstillingen af Holckenhavns Bygningshistorie hviler i første Række paa selvstændige Undersøgelser foretagne med flere Aars Mellemrum. Megen Tak skylder jeg Hr. Lensbaron Holck baade for den elskværdige Modtagelse, jeg altid har mødt, og for de mange gode Vink og Oplysninger, jeg har modtaget af ham, der selv i Svendborg Amts Aarsskrift for 1908 (S. 31 ff.) har givet en Oversigt over Gaardens Historie. Ogsaa Frk. Baronesse Ellen Holck bringer jeg min ærbødigste Tak for hendes gode Hjælp ved mange Lejligheder:

Side 1. Danmarkskrøniken er trykt i Westphalen Mon. ined. III 485.

Side 2. En Oversigt over Jacob Ulfeldts Virksomhed som Bygherre er givet af Dr. Fr. Beckett i »Renaissancen og Kunsten i Danmark« S. 158 ff.

Side 3. Synsforretning fra 1663 9/9 i Vinding Herreds Tingbog 1663–64, Fol. 42 f.

Side 4. Vedel Simonsen, Rugaards Historie II. 1, 86.

Side 10. Synsforretning fra 1777 i Holckenhavns Godsarkiv.

Side 17. Beretning om Kalkmalerierne med Akvareller og Fot. i Nationalmuseet.

Side 9. Mester Jakob Madsens Visitatsbog, udg. af Crone, S. 95.

Side 20. Afskrift af Præsteindberetningen i Kall'ske Saml. 4° 377 paa Kgl. Bibliotek.

Side 21. Om Altertavlen se Beckett, Renaissancen og Kunsten i Danmark S. 20 f.

Side 22. En kritisk Vurdering af Kapellets Barokinventar er givet af Museumsassistent, Magister Chr. Axel Jensen i »Snedkere og Billedsnidere« S. 93.

Side 24. Oplysningerne om Hans Dreyer er tagne fra Personalierne i hans Ligprædiken: P. E. Wandal. Pred. bey Leichbeg. Hans Dreyers . . in Oxenwad d. 7. Jan. 1653. (Kgl. Bibl.).

Side 26. Inventaret fra 1663 findes i Rigsarkivet.

Side 33. Om Ildebranden, Vinding Herreds Tingbog 1667, 22. Maj.

II.

Under Udførelsen af dette lille Arbejde har jeg paa mange Punkter kunnet nyde godt af Hr. Landsarkivar G. L. Wads rige personalhistoriske Viden, hvorfor jeg beder ham modtage min bedste Tak.

Ligeledes skylder jeg Hr. Arkivar A. Thiset megen Tak, fordi han af sine righoldige Samlinger til ældre dansk Adelshistorie har givet mig en Række værdifulde Meddelelser om Ulfeldslægten.

Min Kollega Hr. Arkivassistent S. Nygård takker jeg for Meddelelser af jyske Arkiver.

I.

Side 35. Sv. Grundtvig: Danm. gl. Folkev. II p. 1 ff., p. 179 ff. Danske Studier 1904 p. 216 ff.

Side 36. Thiset: Broholm p. 4 ff. — ÆDAR I 110; IV 37; I 32; IV 39.

Side 37. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VIII 296.

Side 38. Erslev: Rep. dipl. regn. Dan. mediæv. III 289 (5937).

Side 39. Erslev: anf. St. 529 (6977). — D. Mag. 5 R. II 126.

Side 40. Hude: Aktst. vedr. Erik af Pommerns Afs. som Konge af Danmark p. 38. — Barner: Fam. Rosenkrantz's Hist. I 99. — D. Mag. III 38 ff. — Top. Saml. Perg. Kogsbølle 2.

Side 41. Diplomat. Chr. I p. 197. — Cod. Esrom. p. 208. — D. Mag. 3 R. III 239. El. Gøyes Jordeb. p. 266. — D. Mag. 5 R. II 126. — N. D. Mag. V 54.

Side 42. SRD II 597. — N. D. Mag. I 244.

Side 43. Kold.-Rosenv. Saml. af gl. d. Love IV 171. — D. Mag. 3 R. VI 228. — Kanc. Brevbg. 1566—70, p. 620.

Side 44. Top. Saml. Perg. Kogsbølle 3. — Wad: Breve til og fra Herluf Trolle II 84. — Rørdam: Kbhvns. Universitets Hist. II 400 ff. — Danske Kancellireg. 1535—50, p. 309; p. 441. — Kanc. Brbg. 1551—55, p. 123.

Side 45. Geh. Arch. Aarsb. II 95. — Kronens Skøder I 27; 73. — N. D. Mag. I 366; 369. — Kanc. Brbg. 1550—55, p. 354. — Top. Saml. Perg. Skaane, Hall. og Blek. 39; Skaane i Alm. 2. — Kanc. Brbg. 1561—65, 134; 143; 156; 164.

Side 46. Kronens Skøder I, 71. — Kanc. Brbg. 1561—65, 110; 177; 236; 277. — Sstd. 212; 217; 223.

Side 47. Sstd. 228. — Marm. Dan. I 53. N. Kirkeh. Saml. III 491. — Top. Saml. Perg. Kogsb. 3.

Side 48. D. Mag. 3 R. III 77. N. Kirkeh. Saml. I 471. — Kanc. Brbg. 1561—65, 436. — Jakob Madsens Visitatsbog, udg. af Crone, 96.

Side 49. Kanc. Brbg. 1561—65, 232; 389. — Sstd. 1566—70, 279 f.; 275.

Side 50. Sstd. 1584—88, 734. — Sstd. 1566—70, 650.

Side 51. Sstd. 1571—75, 52; 118; 56; 147. — Sstd. 271. Bibl. Dan. I 97. — Kanc. Brbg. 1571—75, 280; 318. — Top. Saml. Perg. Kogsb. 1. Vind. H. 86.

Side 52. Kron. Sk. I 138. Kanc. Brbg. 1571—75, 197; 511. Rigens Forfølgningsbog 1570—76, Fol. 103. — D. Mag. I 197. Kanc. Brbg. 1571—75, 673; 1576—79, 61; 280; 537. — Troels-Lund: Hist. Fort. I 125.

Side 53. Kron. Sk. I 153; 194. Top. Saml. Perg. Vind. H. 90. — Bang: Breve til og fra Kristoffer Gøye og Birgitte Bølle, p. 323.

Side 54. Westphalen: Mon. ined, III 485. Rørdam: Historieskr. i Danm., p. 30. — D. Mag. II 223. — Resen: Frederich II.s Krønicke, p. 398.

Side 56. Bibl. Dan. I 450; 453. — Ny kgl. Saml. 4to, 2149. — D. Mag. 4 R. II 373. — Kirkeh. Saml. 5 R. II 401. — Ny Kirkeh. Saml. III 664. — Pers. Tidsskr. 4 R. III 57. — D. Mag. 4 R. II 376.

Side 57. Thotts Saml. 4to, 1294.

Side 58. Bibl. Dan. III 978.

Side 59. D. Mag. 4 R. IV 25. — Sstd. 2 R. II 124. — Sstd. III 363.

Side 60. D. Mag. 2 R. II 160. — Top. Saml. Perg. Egesk. 3. — D. Mag. 4 R. IV 81.

Side 62. D. Mag. III 365.

2.

Som almindelig Kilde henvises til S. Birket Smith: Leonora Christine Grevinde Ulfeldts Historie.

Side 62. Ved. Sim. Od. Hist. III 1, 68.

Side 64. Kron. Sk. I 429. — Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VI 132.

Side 65. Bibl. Dan. I 27. — Hofm. Fund. VI 52. — Mumme: St. Knuds Kirke i Odense, p 306 ff.

Side 67. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. X 3. — Jordebog over Ellensborg, 12. August 1662 (Rigsark.)

Side 68. Kron. Sk. II 124. — Fyenboe Landst. Sk. og Pantebog II 13. — Nyt hist. Tidsskr. VI 204. Vind. Herreds Tingb. 1662, 19. Febr.; 12. Marts.

Side 69. Kommissions-Regnskab over Corfits Ulfelds fradømte Gods (Rigsark.). Kron. Sk. II 214; 227.

Side 70. Inventarium paa det konfiskerede Ellensborg (Rigsark.). — Pers. Tidsskr. I 278. — Vind. Herreds Tingb. 1662—66 passim. — Bilag til Kronens Skøde 17. Juli 1666 (Rigsark.). Bloch: Stiftamtm. og Amtm., p. 76; 133. Krigskolleg. Indk. Sag 56/1668. Bibl. Dan. III 1339. Cammerets Expedit. Prot. 1664—65, 360.

Side 71. Kron. Sk. II 243. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. VI 16; VII 164. — Vind. Herreds Tingb. 1667, 22. Maj; 25. Sept. — Fyenske Reg. 1668, 10. Juli. Vind. Herreds Tingb. 1668 ff, passim. Vind. Kirkebog 1672. — Vedel Simonsen: Rug. II 2, 27. Jyske Reg. XVI 71. Viborg Købstads Skifteprotokol 1708.

3.

Side 73. Hofman: Danske Adelsmænd II 151. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. V 51.

Side 74. Kron. Sk. II 363; 382; 226. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. V 46; 55; 67; 68. — Bibl. Dan. III 1194.

Side 75. Nyborg Amts Skifteprot. 1703—09, 153; 1760—70, 11.

Side 76. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. VIII 135; 150; 207. X 52; 197; 217. — Sstd. XI 218. — Nyb. Amts Skftpr. 1703—09, 125.

Side 77. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XV 80; 145. XIII 473. XV 435. — E. F. S. Lund: Danske malede Portr. VIII 224.

Side 78. Bloch: Stiftamtm. og Amtm., p. 109. — Odense Amts Ark. Br. fra forsk. 1744. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XVI 522; 667. — Rhode: Saml. t. Laal. og Falst. Hist. I 202.

Side 80. V. S. Skeel: Optegn. om Fam. Skeel 308. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XVII 719; 496; 348. XVIII 292. XVII 479. — Nyb. Amts Skftpr. 1760—70, 2; 329. Svenborg Købstads Skftpr. 1766—77, 114. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XIX 156. XX 392.

Side 81. Sstd. XX 269; 300; 337. — Nielsen: Embeds- og Bestillingsm. i Aalb. 67. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XXII 330.

Side 82. Sstd. XXIV 612. XXV 339; 482. XXVI 424; 444.

Side 83. Nyb. Amts Skftpr. 1799—1811, 47. Skifteakt i Baron M. F. A I. Holcks Skifte (Landsark.). — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XXVI 588. XXVII 160.

Side 84. Vind. Herreds Skftpr. 1829—31, 131.

REGISTER

over

de vigtigste Person- og Stednavne.

FORTEGNELSE OVER BILLEDERNE